

Borging Landschapskwaliteit

Aanbevelingen op basis van ervaringen van
Het Oversticht in de provincie Overijssel

HET OVERSTICHT

landbouw, natuur en
voedselkwaliteit

Borging Landschapskwaliteit

Het Oversticht
Aan de Stadsmuur 79 - 83
Postbus 531
8000 AM Zwolle
Telefoon 038 - 4213257
Telefax 038 - 4218184
Internet: www.oversticht.nl
Email: mail@oversticht.nl

H E T O V E R S T I C H T

**landbouw, natuur en
voedselkwaliteit**

Colofon

UITGAVE©	HET OVERSTICHT, OKTOBER 2003
OPDRACHTGEVER	LNV DIRECTIE OOST
TEKST	IR. A. BUIJS
FOTO'S	HET OVERSTICHT, GEMEENTEN TUBBERGEN EN RIJSSEN-HOLTEN
EINDREDAKTIE	DRS. D.H. BAALMAN EN R. HEILHOF
LAYOUT	A. GROOTHUIS

Inhoud

1	Inleiding	7
2	Landschappelijke kwaliteit in Overijssel	9
2.1	De kernkwaliteiten van het Overijssels landschap	9
2.2	Trends en ontwikkelingen	11
2.3	De stuurbaarheid van landschapskwaliteit in Overijssel	19
3	Vijf cases borging landschapskwaliteit	23
3.1	Inleiding	23
3.2	Het vernieuw(en)de plattelandsbedrijf ("Neef Jan")	23
3.3	Landgoed Zuna	25
3.4	De Emmertochtsloot, een natte natuurontwikkelingszone	26
3.5	Huisjesterrein Reutumse Es (gem. Tubbergen)	28
3.6	Cultuurlandschap met kwaliteit: Tilligte	29
4	Conclusies en aanbevelingen	31
4.1	Inleiding	31
4.2	Informatie en kennis	32
4.3	Instrumenten en procedures	35
4.4	Ambitie en draagvlak	37
4.5	Voorstellen voor vervolg: drie pilot's	39
	Bijlage	41
	Voorbeelden van bruikbare randvoorwaarden/aandachtspunten voor ontwerp	

DE OPDRACHT

Het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit heeft in haar beleidsnota "Mensen voor natuur, natuur voor mensen" de ontwikkelingsgerichte landschapsstrategie geïntroduceerd. Deze strategie beoogt ontwikkelingen in het landelijk gebied zodanig te sturen dat ze bijdragen aan verbetering van de kwaliteit van het landschap; er geldt het principe van ja, mits. Dit gaat uiteraard niet vanzelf, maar vraagt van allerlei partijen inspanningen om daar individueel en gezamenlijk aan bij te dragen.

Voor het landschap is een aantal kernkwaliteiten geformuleerd, die per landschapstype zijn uitgewerkt. Deze kernkwaliteiten zijn richtinggevend voor de ontwikkelingsgerichte landschapsstrategie.

Het Oversticht heeft in de praktijk van de welstands- en landschapsadvisering een brede en ruime ervaring opgebouwd zowel met het stimuleren als met het toetsen van ruimtelijke kwaliteit en heeft vanuit die praktijk goed zicht op ontwikkelingen en trends in het landelijk gebied en de gevolgen daarvan voor de kwaliteit van het landschap.

De directie oost van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit heeft Het Oversticht daarom gevraagd om op basis van deze ervaring aanbevelingen te doen over de manier(en) waarop en de wegen waarlangs de kwaliteit van het zich ontwikkelende landschap gewaarborgd kan worden.

In dit ervaringsonderzoek staat de manier waarop verschillende overheden op basis van deze benaderingswijze tot een gemeenschappelijk gedragen en bruikbaar toetsingskader voor landschapskwaliteit kunnen komen centraal. Niet alleen inhoudelijke aspecten van landschapskwaliteit spelen daarbij een rol; ook inzicht in de processen is cruciaal. Duidelijk moet worden welke belangen de verschillende betrokkenen hebben en welke rol landschapskwaliteit daarbij speelt. Vervolgens kunnen op basis hiervan aanbevelingen worden gedaan over de te volgen werkwijze voor een adequate kwaliteitsborging. Aspecten als vrijwilligheid versus het voorschrijven van verplichte maatregelen, het vooraf bepalen van randvoorwaarden of het achteraf toetsen en de mogelijkheid van handhaving komen daarbij aan de orde.

De rijksoverheid kan op basis van de aanbevelingen uit dit onderzoek haar positie beter bepalen en duidelijk krijgen welke rol het zelf kan en wil spelen en wat het realistischer wijze van andere partijen kan verwachten.

PROBLEEMSTELLING EN ONDERZOEKSVRAGEN

Hoewel het hier over sluipende veranderingen gaat, ligt aan veel ontwikkelingen wel degelijk één of meerdere bewuste besluiten van overheidswege ten grondslag. Voor veel veranderingen is door verschillende overheden beleid geformuleerd, zijn bewust plannen gemaakt en getoetst, zijn vergunningen verleend, zijn door verschillende partijen overeenkomsten gesloten en is door verschillende overheden ook in financiële zin vaak een bijdrage geleverd.

In het kader van dit onderzoek waarin wordt gezocht naar een verantwoorde borging van de kwaliteit van het landschap, dient de volgende centrale vraag zich aan:

Wordt bij het tot stand komen van al deze beslissingen voldoende aandacht besteed aan het effect op de kwaliteit van het landschap. Welke factoren spelen hierbij een doorslaggevende rol en welke mogelijkheden zijn er om deze in positieve zin te beïnvloeden.

Deze centrale vraag wordt in onderstaande deelvragen uitgesplitst. Deze vragen worden op basis van de ervaringen uit de reguliere adviespraktijk van Het Oversticht beantwoord.

Informatie en kennis

- Is er voldoende informatie over de kwaliteit van het landschap beschikbaar.
- Hebben degenen die de informatie moeten gebruiken, de juiste kennis om het toe te kunnen passen.
- Wordt op het juiste moment de juiste informatie en kennis benut.

Instrumenten en procedures

- Is er voldoende en adequaat instrumentarium en de bijbehorende (financiële) middelen om plannen te kunnen ontwikkelen, te toetsen en te handhaven.
- Worden deze instrumenten in voldoende mate benut, zo niet waar ligt dit dan aan.
- Is in de bijbehorende procedures voldoende aandacht voor de (gewenste) effecten op de kwaliteit van het landschap.

Ambitie en draagvlak

- Is er voldoende attitude met het onderwerp, de (politieke) wil en ambitie om er voldoende aandacht aan te besteden / voldoende resultaat te boeken.
- Welke activiteiten kunnen ertoe bijdragen dat het (politieke) draagvlak voor de kwaliteit van het landschap wordt vergroot.

OPZET VAN HET RAPPORT

In hoofdstuk 2 worden allereerst de kernkwaliteiten van het Overijssels landschap globaal verwoord. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de door het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit aangereikte aspecten van landschapskwaliteit. Daarna wordt een aantal belangrijke trends en ontwikkelingen in het landelijk gebied van Overijssel beschreven. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een korte uiteenzetting over de stuurbaarheid van de kwaliteit van het landschap, juist daar waar het gaat om de zogenoemde sluipende ontwikkelingen. In hoofdstuk 3 wordt aan de hand van een vijftal cases geschetst op welke manier kwaliteitsborging nu gestalte krijgt. Hoofdstuk 4 bevat een aantal concrete conclusies en aanbevelingen ter verbetering van de borging van landschapskwaliteit in Overijssel.

De kernkwaliteiten van het Overijssels landschap 2.1

De volgende globale schets van de kernkwaliteiten van het landschap van Overijssel is gebaseerd op de kernkwaliteiten zoals deze door het ministerie van LNV zijn geformuleerd. (De cursief gedrukte teksten zijn afkomstig uit "Voorbeelden in beeld, ontwikkelen met kwaliteit", brochure van het ministerie van LNV, Wageningen, 2001).

IDENTITEIT EN VERSCHIEDENHEID VAN DE VERSCHILLENDE

LANDSCHAPSTYPEN

De landschappelijke kwaliteit van Nederland wordt gedragen door negen (internationaal) kenmerkende landschapstypen 1).

Overijssel is in dit opzicht een veelzijdige provincie. Zeven van de negen onderscheiden typen komen voor in Overijssel. Naast de **zandgebieden** van Salland en Twente en die van het Vecht- en Reestdal, rond Steenwijk en in het Land van Vollenhove dragen de **hoogveenontginningen** in Noordoost Overijssel, het **laagveengebied** in Noordwest Overijssel, het **rivierenlandschap** langs de IJssel, het **zeekleigebied** in de IJsseldelta, de **grote wateren** van de voormalige Zuiderzee met de daaraan gelegen oude vissersplaatsjes als Blokzijl en Vollenhove en de Polder Mastenbroek (**droogmakerijen en nieuwe polders**) bij aan het veelkleurige landschap van Overijssel. De verschillen tussen en de variatie binnen deze landschapstypen zijn in belangrijke mate bepalend voor de landschappelijke rijkdom van Overijssel.

RUST, RUIMTE, STILTE EN DUISTERNIS

Het ervaren van rust, ruimte, stilte en duisternis is één van de belangrijkste kenmerken van het landelijk gebied. Belangrijk is de beleving van het gevoel 'dat het landschap nog heel ver door gaat'. De heilheid of eenheid van het landschap draagt bij aan het ervaren van ruimte en rust.

Overijssel herbergt een aantal grote aaneengesloten gebieden waar het landelijk karakter toonaangevend is. Grote delen van Twente en Salland en van Noordwest en Noordoost Overijssel ademen de rust en stilte van het landelijk gebied. Overijssel noemt zich niet voor niets de Tuin van Nederland. Kenmerkend voor Overijssel is het feit dat deze relatief rustige gebieden zich in de directe nabijheid van de steden bevinden en zich zelfs tot in de steden manifesteren.

TOEGANKELIJKHEID EN BEREIKBAARHEID VAN HET LANDELIJK GEBIED

Een goede bereikbaarheid en toegankelijkheid van het landelijk gebied zijn essentieel voor de leefbaarheid en beleefbaarheid. Omvang (lengte, netwerk van routes) en kwaliteit (ligging, verharding, afwisseling) van de ontsluiting zijn hierbij bepalend.

Overijssel heeft een uitgebreid netwerk van paden en routes (wandelen, fiets, ruiters, en kano). De dichtheid van het netwerk en de kwaliteit van de routes en paden verschillen per regio. Hoewel veel oude paden in de vorige eeuw verloren zijn gegaan, is er de afgelopen jaren weer veel geïnvesteerd in het routenetwerk, in de aanleg van paden, bewegwijzering maar ook in de verharding van zandwegen, etc. Dat het daarbij niet alleen gaat om de kwaliteit van routes en paden, maar vooral ook om de attractiviteit van het landelijk gebied als geheel, moge duidelijk zijn. In Overijssel is de organisatie van Het Tuinpad een goed voorbeeld van de manier waarop een aantal bijzondere locaties op het platteland zich op een gastvrije manier aan het publiek presenteert.

HERKENNING VAN VERLEDEN EN VERNIEUWING IN HET LANDSCHAP

De historie moet in het landschap zichtbaar blijven en waar mogelijk als inspiratiebron dienen voor nieuwe ontwikkelingen en activiteiten. Het principe Behoud door ontwikkeling uit de nota Belvedere is hier van toepassing. Mede door de inzet van architectuur en beeldende kunst wordt de culturele vernieuwing en verrijking van het landschap bevorderd.

In Overijssel is de geschiedenis op tal van plaatsen en op verschillende manieren te herkennen in het landschap. Naast voor Overijssel belangrijke thema's als havezaten, landgoederen en buitenplaatsen; boerderijen en boerenerven; water en verkeer; verdedigingswerken en de winning van turf en klei is de verscheidenheid in ontstaanswijze en ontwikkeling tussen en binnen de verschillende Overijsselse landschapstypen kenmerkend. Daarnaast kent Overijssel een rijk bodemarchief dat veel van de (vroeg) bewoningsgeschiedenis van de provincie omvat.

EENHERKENBAAR EN VITAAL WATERSYSTEEM

In het Nederlandse landschap is de vitaliteit van het watersysteem en de beleving en het gebruik daarvan van groot belang voor de ruimtelijke kwaliteit en voor de duurzaamheid van landbouw, natuur en recreatie. De landschappelijke betekenis van het water neemt toe door vergroting van de kenmerkendheid, zichtbaarheid en toegankelijkheid (water, oevers, waterwerken).

De kwaliteiten van het rivierenlandschap van de IJssel, waarin nieuwe natuur en oude cultuurlandschappen samengaan, zijn in het oogspringend. In Overijssel hebben daarnaast de systemen van Vecht en Zwarte Water, Regge en Dinkel, de Reest en de Sallandse Weteringen elk hun eigen kwaliteiten. Binnen deze systemen zijn delen nog, of weer, zeer goed als zodanig herkenbaar. Voor andere delen geldt dat het water van de beek in het landschap is gemarginaliseerd tot een nauwelijks terug te vinden boerensloot. In het lage Noordwest Overijssel zijn naast de grote open wijden de vaarten, grachten en gaten beeldbepalend voor het landschap. Tot slot vormen in het veenontginningslandschap van noordoost Overijssel de kanalen en wijken de stille getuigen van een water- en verkeerssysteem dat ten grondslag lag aan dit winningslandschap.

Karakteristiek en in cultuurhistorisch opzicht waardevol is het kanalenstelsel dat is gegraven in verband met de industrialisatie van met name de Twentse steden.

RUIMTELIJKE DIVERSITEIT

De open ruimtes in landschappen worden minder open en de besloten ruimtes worden minder besloten. Opgave is om verdere vervlakking en versnippering tegen te gaan. De ambitie is de schaal die bij het betreffende landschap past.

Overijssel kent een aantal gebieden in Twente en Salland, in het Vechtdal, rond Staphorst en in het Reestdal, in het laagveengebied van de Weerribben en rondom Giethoorn, waar -hoewel ook in deze gebieden veel van de oorspronkelijke beplantingen verdwenen is- het kleinschalige karakter van het oude agrarische cultuurlandschap nog steeds herkenbaar is.

Daarnaast zijn er gebieden die juist opvallen vanwege de grote maat en schaal van de open ruimte (bijvoorbeeld de grootschalige veenontginningen in noordoost Overijssel, de weidsheid van de Polder Mastenbroek of de maat van het open water van de wijden rondom Giethoorn).

Tot slot vormen de bossen op de Sallandse Heuvelrug en langs de flanken van het Vechtdal rondom Ommen landschapseenheden van formaat die door hun maat en schaal een waardevolle bijdrage leveren aan de kwaliteit van het landschap ter plekke.

HET GROENE EN NATUURLIJKE KARAKTER VAN HET LANDELIJK GEBIED

Het groene karakter van het landelijk gebied wordt versterkt door (opgaande) begroeiing die in het landschap thuis hoort. Versterking van het groene, natuurlijke karakter, draagt bij aan de aantrekkelijkheid van het landschap voor de diverse functies (wonen, werken, recreëren) verhoogt de biodiversiteit en het landschappelijk contrast met de stedelijke gebieden.

De term coulissenlandschap wordt vaak gebruikt voor grote delen van het landschap van Overijssel. In grote delen van de provincie vormt de begroeiing een waardevol en onmisbaar onderdeel van het landschapsbeeld. Toch is er op veel plekken ook sprake van verstening en van verbrokkeling van de beplantingsstructuren. Ook de kwaliteit van de beplantingselementen staat op veel plaatsen nog steeds onder druk van veranderend landbouwkundig gebruik en van de (soms matige) kwaliteit van bodem, lucht en water. Daarnaast is het zo karakteristieke, overwegend sobere, beeld van de beplanting in het agrarisch cultuurlandschap door het gebruik van veel uitheemse soorten (bijvoorbeeld coniferen) op een aantal plaatsen sterk aangetast. Doordat er steeds meer woonboerderijen zijn hebben veel erven een meer "stedelijk" karakter gekregen met "stadse" tuinen.

EFFICIËNT GEBRUIK VAN HET LANDSCHAP

Het landschap moet functioneel zijn. Elke functie stelt zijn eigen eisen aan het landschap. In het dichtbevolkte Nederland is intensief ruimtegebruik en het slim combineren van functies noodzakelijk.

Overijssel kent zowel relatief dicht- als dunbevolkte gebieden. De aard en omvang van ruimteclaims in het landelijk gebied zijn de afgelopen decennia sterk veranderd. Dit maakt dat de inrichting van het landelijk gebied steeds complexer is geworden. Het cultuurlandschap van Overijssel kenmerkt zich door een behoorlijke verwevenheid van de agrarische functie met waarden van natuur en landschap, met wonen en recreatief gebruik. Juist de gebieden rondom de grote steden en de stads- en dorpsranden herbergen in dit opzicht grote actuele en potentiële kwaliteiten. Daarnaast kent Overijssel gebieden waar de landbouwproductiefunctie of de natuurfunctie voorop staat.

Trends en ontwikkelingen 2.2

In het landelijk gebied is momenteel veel in beweging. Er vinden grootschalige veranderingsprocessen plaats waaraan de overheid via wet- en regelgeving en door middel van plannen en uitvoeringsprogramma's adequate sturing probeert te geven. Landinrichting, reconstructie en het gebiedenbeleid worden ingezet om de kwaliteit van het landelijk gebied te verbeteren.

Deze rapportage richt zich met name op de meer sluipende ontwikkelingen in het landelijk gebied die van invloed zijn op de kwaliteit van het landschap en niet altijd direct vanuit deze meer grootschalige processen worden beheerst of aangestuurd.

Onderstaand wordt daarom kort ingegaan op de belangrijkste van deze sluipende ontwikkelingen. Aandacht wordt besteed aan de achterliggende motieven voor deze ontwikkelingen: wat zijn de drijfveren van de mensen die -bewust of onbewust- de beschreven veranderingen (mede) in gang zetten.

Vervolgens wordt ingegaan op de mogelijke gevolgen voor de kwaliteit van het landschap: (nieuwe) kansen en eventuele bedreigingen worden benoemd en er wordt aangegeven of het landschap als positieve impuls ingezet kan worden voor genoemde ontwikkelingen en/of er kansen zijn voor synergie met andere ontwikkelingen.

De toekomst van de landbouw 2.2.1 verdergaande schaalvergroting, verbreding of bedrijfsbeëindiging

Landbouw is eeuwenlang de belangrijkste economische en ook ruimtelijke drager van het landschap geweest. Onder invloed van de wereldmarkt, het (EG-)landbouwbeleid, en andere wet- en regelgeving is de sector de afgelopen decennia aan grote veranderingen onderhevig. Ook voor de toekomst zullen nieuwe keuzes onafwendbaar zijn. Er is steeds minder sprake van de toekomst van de landbouw. Afhankelijk van individuele omstandigheden maken agrarische ondernemers op bedrijfsniveau hun eigen afwegingen voor hun individuele toekomst. Heel grof zijn er drie "scenario's" (hoofdstromen) te benoemen die naast elkaar voorkomen.

- Boeren "kiezen" voor schaalvergroting. Om noodzakelijke investeringen ten behoeve van omgevingskwaliteit en dierenwelzijn rendabel te maken is vergroting van de omzet nodig; bedrijfsvergroting is dan het gevolg.
- Boeren "kiezen" voor verbreding. Om op een duurzame en rendabele wijze te kunnen (blijven) boeren -rekening houdend met omgeving en dierenwelzijn-, wordt de bedrijfsvoering aangepast en worden andere activiteiten op en rond het bedrijf geïntroduceerd.
- Boeren "kiezen" voor beëindiging. De benodigde investeringen zijn op termijn niet renderend; er is geen bedrijfsopvolger. De boerderij krijgt meestal een woonbestemming: wordt opgeknapt of wordt vervangen door nieuwbouw. Elk van deze "scenario's" heeft direct en indirect gevolgen voor de omgeving, voor de boerderij, het erf en het landschap.

NIEUWE STALLEN EN NIEUWE BEDRIJVEN

Bedrijven die kiezen voor schaalvergroting (zowel intensieve- als melkveehouderijen) hebben behoefte aan nieuwe moderne, vaak grotere stallen. Soms betekent het dat er gezocht wordt naar een nieuwe locatie voor het bedrijf, waarbij de bestaande boerderij vrijkomt. Ook bedrijven die kiezen voor verbreding hebben behoefte aan moderne bedrijfsgebouwen.

Kansen

- ontwikkeling van nieuwe, eigentijdse vormen van (streekeigen) agrarische bebouwing en erfinrichting; hierbij kan -uitgaande van de huidige wensen en eisen- het cultuurlandschap met de daarbijbehorende bebouwing als inspiratiebron worden benut
- herstel en ontwikkeling van erfbeplanting
- versterking van de landschapsstructuur
- ontwikkeling van nieuwe landschappen

Bedreigingen

- verdwijnen van kenmerkende boerderijen, schuren en bijgebouwen; veel nieuwbouw is universeel
- aantasting van de erfstructuur en erfbeplanting
- verstening van het cultuurlandschap en vervaging van de karakteristieken van de onderscheiden landschapstypen

- aantasting van aardkundige waarden en het bodemarchief (bij bouwen op plekken met hoge trefkans)
- verdwijnen van de koeien uit het landschap

NIEUWE TEELTEN EN ACTIVITEITEN

Verbreding van de bedrijfsvoering kan betekenen dat nieuwe economisch kansrijke teelten worden geïntroduceerd. Voorbeelden daarvan zijn boom- en bollenteelt, maar ook het houden van andere (exotische) diersoorten als struisvogels, herten en kangoeroes. Daarnaast kunnen ook niet agrarische activiteiten worden geïntroduceerd als kamperen bij de boer, horeca of verwerking en verkoop van eigen producten

Kansen

- versterking van de landschapsstructuur (bijvoorbeeld versterken besloten karakter van zandruggen)
- behoud van kenmerkende agrarische bebouwing (door hergebruik)
- herstel en ontwikkeling van erfbeplanting (bijvoorbeeld landschapscampings)

Bedreigingen

- aantasting van het cultuurlandschap; met name boom- en bollenteelt op essen vormt een bedreiging voor het bodemarchief en het open karakter van de essen
- aantasting van de erfstructuur en erfbeplanting door bijvoorbeeld slecht gesitueerde kampeerterreintjes of paardenbakken, terrasjes en parkeerplaatsen, hekken, reclame en verlichting
- aantasting van de sociale structuur / sociale cohesie; verschrallen van draagvlak voor collectieve doelen en aanpak

AGRARISCHNATUUR- ENLANDSCHAPSBEHEER

Boeren werden en worden -zowel individueel als in georganiseerd verband (bijvoorbeeld natuurcoöperaties)- door de overheid middels subsidiering gestimuleerd bij te dragen aan de instandhouding van het agrarisch cultuurlandschap en de daarbij behorende natuurwaarden. Met name voor boeren die kiezen voor "verbreding" zal dit ook in de toekomst een bron van (neven)inkomsten kunnen betekenen.

Kansen

- behoud en herstel van het agrarisch cultuurlandschap (behoud + herstel landschapselementen; aangepast landbouwkundig gebruik: bijvoorbeeld graan met akkerranden beheer op de es, en grasland met aangepast maairegime in de beekdalen)
- het feit dat er in Overijssel grote (aaneengesloten) gebieden "cultuurlandschap" met veel karakteristieke landschapselementen voorkomen, biedt (mits adequaat gefinancierd) veel mogelijkheden voor boeren die in het kader van hun (verbrede) bedrijfsvoering een bijdrage willen leveren aan het beheer van het cultuurlandschap

Bedreigingen

- aantasting van aardkundige waarden en het bodemarchief, bijvoorbeeld bij het onoordeelkundig "herstel" van reliëf, het aanleggen van laagtes of het graven van poelen
- nivellering van het cultuurlandschap door "vernatuurlijking" van het landschap; verdwijnen van cultuurhistorische landschapselementen

VRIJKOMENDE AGRARISCHE BEDRIJVEN

Door het sterk afnemende aantal agrarische bedrijven komen ook in de toekomst veel boerderijen met de bijbehorende agrarische bedrijfsgebouwen vrij.

Bedrijfsbeëindiging betekent in veel gevallen dat de boerderij haar agrarische functie verliest. Veel "ex"-boeren kiezen ervoor op de boerderij te blijven wonen. Voor de schuren en bijgebouwen wordt dan soms een andere bestemming gezocht.

Een deel van deze bebouwing zal wellicht worden gesloopt; dit zal mede afhankelijk zijn van de (financiële) mogelijkheden die hiervoor door de overheden worden geboden. In een deel zullen nieuwe economische activiteiten worden opgezet. Hiervoor geldt ook dat de mate waarin dit zal plaatshebben bepaald wordt door de ruimte die hiervoor door de overheid wordt geboden. Tot slot zal een deel van de bedrijfsgebouwen wellicht voor langere tijd leeg komen te staan en bestaat de kans op verval en aftakeling

Andere boeren kiezen ervoor (of worden om meestal financiële redenen gedwongen) de boerderij te verlaten. Deze vrijkomende boerderijen krijgen nieuwe eigenaren, die vaak kiezen voor de locatie als woon- en werkplek en niet direct voor de bestaande gebouwen. Ook dan geldt dat met name het (her)gebruik van de agrarische bedrijfsgebouwen een probleem vormt.

Kansen

- behoud van kenmerkende (monumentale) agrarische bebouwing en erven
- herstel en ontwikkelen van erfbeplanting
- behoud agrarisch karakter door bijvoorbeeld hobbyboeren
- instandhouding van de relatie tussen bebouwing en landschap
- sloop van verouderde bedrijfsgebouwen

Bedreigingen

- verdwijnen van kenmerkende boerderijen, schuren en bijgebouwen (leegstand, verval en sloop)
- aantasting van kenmerkende agrarische bebouwing
- aantasting van de erfstructuur en erfbeplanting, verdwijnen landelijk karakter en toename stedelijke invloeden

NIEUWE VILLA'S IN HET LANDSCHAP

In toenemende mate worden vrijkomende boerderijen opgekocht en gesloopt om er een nieuwe villa voor in de plaats te bouwen. De nieuwe eigenaren creëren zo hun eigen nieuwe woonplek in het landschap. De stoppende boer krijgt op deze manier een aardig kapitaal voor zijn voormalige boerderij en de nieuwe bewoner heeft de kans om zijn eigen droomplek te realiseren.

De nieuwe bewoners hebben meestal weinig kennis van de gegroeide landschapsstructuur waarvan de nieuw verworven plek onlosmakelijk deel van uitmaakt.

Het bouwen van hun nieuwe home naar eigen inzicht en passend bij de eigen leefstijl en smaak staat centraal, waarbij weinig rekening wordt gehouden met de landschappelijke context. De inrichting van het erf staat vaak op het tweede plan, of men is niet in staat woning, erf en landschap als een nieuwe logische eenheid vorm te geven.

Kansen

- behoud, herstel en ontwikkeling van erfbeplanting
- behoud en herstel van het cultuurlandschap (behoud + herstel landschapselementen)
- ontwikkelen van nieuwe "typen" van landelijke villa's en "woon"-landschappen

Bedreigingen

- verdwijnen van kenmerkende boerderijen, schuren en bijgebouwen
- aantasting van de erfstructuur en erfbeplanting
- toevoeging van voor het cultuurlandschap "wezensvreemde" (dominante) bebouwing, erven en tuinen ("verstedelijking" en "vervreemding" van het landelijk gebied, waardoor de relatie tussen landschap, erf en bebouwing verdwijnt, introductie van gebiedsvreemde elementen en aantasting kenmerkende opbouw van het erf)
- aantasting van het bodemarchief, bijvoorbeeld bij het onoordeelkundig "herstel" van reliëf, het aanleggen van laagtes of het graven van poelen
- verbrokkeling van de sociale structuur

Nieuwe natuur 2.2.2

De uitvoering van het natuurbeleid betekent onder andere dat (overigens op basis van vrijwilligheid) terreinen worden aangekocht waar de terreinbeherende instanties zorgdragen voor natuurbeheer en -ontwikkeling. De realisering van de ecologische hoofdstructuur is echter geen kleinschalige sluipende ontwikkeling en wordt hier daarom verder buiten beschouwing gelaten.

Een in dit kader relevante ontwikkeling is natuurontwikkeling door particulieren. Burgers die hun gronden willen omvormen tot natuurterrein. Achterliggende motieven voor deze ontwikkeling kunnen zowel meer ideologisch als financieel van aard zijn. De een doet aan natuurontwikkeling om zo bij te dragen aan verrijking van de natuur en het landschap, de ander voor zijn eigen plezier en een derde is vooral gemotiveerd door het financiële (fiscale) voordeel wat het hem oplevert (bijvoorbeeld in het kader van de Natuurschoonwet). Daarnaast zal het resultaat mede afhangen van de attitude van de betreffende burger met de natuur: de één is bijvoorbeeld meer gericht op het versterken van vooral de ecologische kwaliteiten, terwijl een ander meer aandacht zal hebben voor cultuurhistorische aspecten of voor de mogelijkheden voor recreatief (mede)gebruik van zijn terrein.

Kansen

- behoud en herstel van het cultuurlandschap (behoud en herstel van bijvoorbeeld beeklopen en landschapselementen als houtwallen en -singels en aangepast gebruik en beheer)
- behoud en herstel van kenmerkende (monumentale) bebouwing en (gebouwde) kenmerkende landschapselementen (bijvoorbeeld padenstructuur, bruggen, hekken, etc.)
- meer ruimte voor natuur- en landschapbeleving door openstelling van terreinen

Bedreigingen

- aantasting van het cultuurlandschap, door het actief of passief verwijderen van kenmerkende landschapselementen (er kan eenvormigheid ontstaan), het “vernatuurlijken” van gegraven waterlopen of het toevoegen van gebiedsvreemde landschapselementen
- aantasting van aardkundige waarden en het bodemarchief, bijvoorbeeld bij het onoordeelkundig “herstel” van reliëf, het aanleggen van laagtes of het graven van poelen
- zaken te mooi willen maken of verdwenen landschap(selementen) terug willen “restaureren”; dit kan leiden tot het fixeren van een bepaald tijdsbeeld voor een bepaald gebied, zonder dat dit in overeenstemming is met de (oorspronkelijke) functie en het gebruik; nieuwe eigentijdse ontwikkelingen worden belemmerd en het creëren van nieuwe kwaliteiten krijgt hierdoor geen kans

---

Aangepast waterbeheer 2.2.3

Onder andere de te verwachten klimaatverandering heeft gevolgen voor het toekomstig waterbeheer. De trits vasthouden, bergen, afvoeren vormt het nieuwe adagium. Voor een verantwoord waterbeheer is het noodzakelijk water zolang mogelijk in de brongebieden vast te houden, daarnaast zal de capaciteit om water (tijdelijk) te bergen vergroot moeten worden.

Afvoer van “overtollig” water is pas als laatste stap in deze trits aan de orde. In de toekomst zullen binnen de verschillende stroomgebieden tal van (inrichtings-) maatregelen (zoals beekdalbodemplagen, en infiltratie) worden getroffen om het waterbeheer op een duurzame wijze plaats te laten vinden. De waterschappen zullen de komende tijd veel inspanningen moeten verrichten om deze veranderende omstandigheden in goede banen te kunnen leiden. Het gaat te ver om deze (belangwekkende) ontwikkeling als een van de sluipende ontwikkelingen in het landschap aan te duiden.

In het kader van het waterbeheer zijn er wel een aantal andere meer sluipende ontwikkelingen te signaleren die van invloed zijn op de kwaliteit van het landschap.

- Ter verbetering van de agrarische productieomstandigheden wordt de waterhuishouding op verschillende manieren aangepast. Het kan gaan om peilverhoging of -verlaging, het dempen of verdiepen van sloten en greppels, het graven van nieuwe waterlopen, het aanpassen van oevers, het vervangen van bruggen door duikers en dammen etc.
- Voor verbetering van het waterbeheer en/of in het kader van natuurontwikkeling wordt het water plaatselijk opgezet, worden oevers anders ingericht (bijvoorbeeld plas-drasoevers), worden profielen van waterlopen gewijzigd (bijvoorbeeld hermeandering van beken) of worden nieuwe watergangen gegraven.

Kansen

- behoud en herstel van beeklopen en beekdalen en het daarvoor kenmerkende cultuurlandschap (inclusief landschapselementen); synergie tussen waterbeheer, natuurbeheer en landschapsbehoud en -herstel en recreatief medegebruik
- ontwikkelen van nieuwe landschappen of delen van landschappen op basis van integraal ontwerp
- vergroten mogelijkheden recreatief gebruik

Bedreigingen

- aantasting van het cultuurlandschap van de beekdalen door (te) ingrijpende inrichtingsmaatregelen, waardoor kenmerkende elementen van het cultuurlandschap verdwijnen (kaden, dijkjes, beplantingsstructuren, bruggen, sluisjes etc.)
- aantasting van het voor Overijssel karakteristiek stelsel van kanalen: aantasting continuïteit, profilering en inrichting en het verdwijnen van bijbehorende “kunstwerken” als bruggen en sluisen
- (geringe) kans op aantasting van het bodemarchief
- te eenzijdige technische ingrepen, waarbij geen rekening wordt gehouden met de (historische) omgeving en de vormgeving ervan mede daardoor te wensen over laat

---

Wonen, werken, recreatie en toerisme 2.2.4

Het belang van andere functies (naast landbouw, natuur en water) in het landelijk gebied zal in de toekomst verder toenemen. Naast vormen van recreatie en toerisme, zal er in toenemende mate in het landelijk gebied worden gewoond en gewerkt. Door instroom van nieuwe bewoners die deel uitmaken van veel grotere functionele netwerken zal het vanouds sterk ontwikkelde collectieve sociaal-economische systeem van de plattelandssamenleving steeds meer verwateren. De nieuwe “plattelanders” hebben een andere binding met hun nieuwe leefomgeving en hebben daardoor ook andere behoeften ten aanzien van hun omgeving. Dit kan spanningen opleveren (of isolement) met de oorspronkelijke plattelandbevolking. Een belangrijke vraag is of er sociaal-functionele structuren kunnen blijven bestaan als basis voor het instandhouden van en investeren in de fysieke kwaliteit van het landelijk gebied / het landschap.

WONEN EN WERKEN

Wonen op het platteland is populair. Met name de oude cultuurlandschappen vormen een aantrekkelijke woon- en werkomgeving. Naast rustzoekers zoeken veel “stedelingen” hun ideale droomplek in het landschap. Ze blijven gebruik maken van de voorzieningen in de stad en zijn in toenemende mate bereid om hiervoor een grotere afstand af te leggen.

De mogelijkheden van telewerken maken dat er meer vanuit en aan huis wordt gewerkt. Op het platteland zijn mogelijkheden om ruim (ook in de zin van bouwvolume) te wonen, zodat werken aan en vanuit huis daar goed mogelijk is. (zie ook vrijkomende agrarische bedrijven en nieuwe villa's in het landschap).

Kansen

- behoud / herstel van karakteristieke (monumentale) boerderijen met bijbehorende schuren, bijgebouwen en erven
- behoud / herstel van agrarisch industrieel erfgoed
- behoud, herstel en ontwikkeling van erfbeplanting en andere landschapselementen mogelijkheden voor het creëren van nieuwe (woon)concepten.

Bedreigingen

- sloop van karakteristieke boerderijen
- aantasting van erfstructuur en erfbeplanting
- “verstedelijking” van het landelijk gebied in letterlijke zin (inclusief zaken als bijvoorbeeld meer verlichting etc.)
- vervaging streekeigen kenmerken van de bebouwing
- verwateren van sociale structuren en van gemeenschappelijk draagvlak voor behoud van en investeren in fysieke kwaliteit van het landelijk gebied

Het landelijk gebied is een aantrekkelijke omgeving voor veel vormen van vrijetijdsbesteding. Dit geldt zowel voor mensen uit de gebieden zelf (recreanten), als voor mensen van buiten (toeristen). Grote delen van Overijssel zijn -door het voorkomen van afwisselende cultuurlandschappen in toeristisch-recreatief opzicht- aantrekkelijk of aantrekkelijk(er) te maken.

De kwaliteit van het cultuurlandschap is een belangrijke bepalende factor voor de toeristisch recreatieve aantrekkelijkheid van een gebied.

Kansen

- versterken herstellen cultuurlandschap in combinatie met kwaliteitsverbetering verblijfsrecreatieve terreinen en / of de ontwikkeling van het routenetwerk (zowel op het niveau van de landschapsstructuur als op dat van individuele landschapselementen; bijvoorbeeld ommetjes om het dorp)
- behoud en herstel van het cultuurlandschap (door boeren en / of andere gebruikers beheerders) vergroten de toeristisch recreatieve waarde van het gebied; om toeristen te blijven trekken zal de kwaliteit van het landschap op peil moeten blijven / worden verbeterd (recreatie en toerisme als stimulans voor landschapsbehoud, -herstel en -ontwikkeling)
- verbetering van dorpsranden in combinatie met recreatief gebruik

Bedreigingen

- opsouperen groene ruimte; verstening en verstedelijking
- aantasting van het landschap(sbeeld) door niet in- / aangepaste vormen van verblijfsrecreatie
- te veel (georganiseerde) recreatie / toerisme kan het absorptievermogen van het cultuurlandschap te boven gaan (bijvoorbeeld te veel borden, of te veel recreatiebedrijven op een kluitje)
- zaken te mooi willen maken of verdwenen landschapselementen of gebouwen terug willen "restitueren"; dit kan leiden tot het fixeren van een bepaald tijdsbeeld voor een bepaald gebied; nieuwe eigentijdse ontwikkelingen worden belemmerd en het creëren van nieuwe kwaliteiten krijgt hierdoor geen kans (musealisering)

Grote en kleine kernen 2.2.5

Veel kernen in Overijssel zijn onlosmakelijk verbonden met het landelijk gebied. De ruimtelijke kwaliteit van de dorpen en stadsranden heeft direct zijn weerslag op de kwaliteit van het omliggende landschap (dit geldt andersom evenzo). Bij veel kernen is of zal in de toekomst (hoe beperkt ook) sprake zijn van uitbreiding.

Kansen

- dorpen uitbouwen op karaktervolle wijze (aansluiten bij dorpsstructuur)
- een goede vormgeving van nieuwe (en bestaande) randen van de dorpen en de dorpsentrees kan bijdragen aan herstel / ontwikkeling van de (ruimtelijke) kwaliteit van dorp en cultuurlandschap; onder andere door landschappelijk bouwen dat wil zeggen zowel behoud / herstel / ontwikkeling van landschapselementen als realiseren van in het landschap harmoniserende bebouwing (vorm, materiaal, kleur)
- synergie mogelijk door inpassen (beperkte) recreatieve voorzieningen (ommetje, bankje, etc) en natuur(beleving), natuurvriendelijk beheer van bermen en oevers;

- kernen met kwaliteit; door schaal en aanpak met relatief geringe inzet van (financiële) middelen een positieve bijdrage van bevolking aan kwaliteit van omgeving, ook sociale positieve impact van participatie van belang

Bedreigingen

- aantasting van cultuurlandschap en dorpsstructuur in hun onderlinge samenhang door dorps- en stadsuitbreiding (bijvoorbeeld bebouwing van essen, of delen daarvan; compacte uitbreidingen aan lintvormige dorpsstructuur, aantasting karakteristiek dorps-silhouet, verstoring van zichtlijnen op bijvoorbeeld kerktorens, volbouwen waardevolle open ruimten, verstoring relatie binnen/buiten etc.)
- aantasting cultuurlandschap door sterk afwijkend materiaal en kleurgebruik aan dorpsranden (witte schimmel)
- aantasting dorpsbeeld door te "stadse" verkeersoplossingen
- aantasting van het cultuurlandschap door grote bedrijven die qua maat, schaal en materiaalgebruik niet in het landschap zijn ingepast
- vervagen of blokkeren van (openbare) groenstructuren die aansluiten op het landschap
- afname areaal groene ruimte en aantasting van het aantal en de omvang van donkere gebieden

---

Nieuwe infrastructuur 2.2.6

Door de toename van de mobiliteit neemt ook in het landelijk gebied de behoefte aan verbetering van de infrastructuur toe. In / rond een aantal kernen is sprake van stagnatie, overlast en onveiligheid. Als gevolg hiervan worden nieuwe (rond)wegen aangelegd. Daarnaast neemt de behoefte aan maatregelen ter verbetering van de veiligheid op plattelandswegen toe.

Zo worden er (o.a. langs provinciale wegen) fietspaden / ventwegen aangelegd en gaan gemeenten over tot het instellen van 60 km zones in het landelijk gebied.

Kansen

- verbetering ruimtelijke kwaliteit in de dorpen, randen en entrees van de dorpen
- herstel / aanleg landschapselementen in combinatie met aanleg fietspaden

Bedreigingen

- aantasting van cultuurlandschap en dorpsstructuur en -silhouet in hun onderlinge samenhang door aanleg rondwegen
- aantasting van / verdwijnen van landschapselementen (waaronder aardkundige waarden en bodemarchief)
- aantasting donkere gebieden door verlichting langs fietspaden in verband met sociale veiligheid
- aantasting karakteristiek dorpsbeeld door verkeers(remmende) maatregelen

---

De stuurbaarheid van landschapskwaliteit in Overijssel 2.3

MENTALITEIT

Zorgvuldig omgaan met het landschap is een kwestie van mentaliteit. Overheden, belangengroeperingen en burgers moeten er met elkaar van overtuigd raken dat het landschap onze zorg en belangstelling waard is. Vanuit die houding kunnen veranderingen in het landschap zo gestuurd worden dat ze de draagkracht van het landschap niet te boven gaan, maar juist bijdragen aan versterking en ontwikkeling van het landschap, aan toename van onze gemeenschappelijke rijkdom.

Om dit te bewerkstelligen is vooral een stimulerend beleid noodzakelijk dat duidelijk maakt hoe op een positieve manier met het landschap kan worden omgegaan. Een beleid dat niet krampachtig elke verandering afkeurt als achteruitgang, maar ideeën en mogelijkheden aandraagt voor zowel behoud en herstel van bestaande als voor het ontwikkelen van nieuwe landschapskwaliteiten.

COMPLEXITEIT

Voor de uitvoering van het landschapsbeleid bestaat een veelheid aan instrumenten: wetten, plannen, regelingen en verordeningen. Dit maakt het sturen op kwaliteit complex en weerbarstig.

Omdat de kwaliteit van het landschap wordt bepaald door een zeer breed scala van (f)actoren, is samenwerking en afstemming tussen de verschillende partijen (met elk hun eigen regels en instrumenten) daarom een belangrijk punt van aandacht. Het instrumentarium dat de overheden op dit moment ter beschikking hebben, is enerzijds verankerd in de ruimtelijke ordening, anderzijds in het sectorale (landschaps)beleid en in toenemende mate in het integrale gebiedenbeleid. In toenemende mate wordt door middel van programma's en projecten gewerkt aan de kwaliteit van het landschap. Bijgaand schema geeft een (overigens niet uitputtend) overzicht van instrumenten, gerelateerd aan samenhang, bestemming, inrichting en beheer van het landschap. Wat hieruit blijkt is dat er sprake is van een veelheid aan plannen en instrumenten met bijbehorende procedures. In de praktijk blijkt afstemming tussen al deze plannen en instrumenten vaak moeizaam. Wat direct opvalt is dat geen van de plannen sturend is op alle niveaus en dat –hoewel een aantal andere instrumenten wel aandacht besteed aan de samenhang en structuur van het landschap- slechts met behulp van een gemeentelijk landschapsontwikkelingsplan hierop echt gestuurd kan worden.

Het moge duidelijk zijn dat dit voor de burger een erg complex geheel is, zeker wanneer instrumenten en procedures niet of slechts ten dele op elkaar zijn afgestemd. In hoeverre de inzet van de instrumenten bijdraagt aan verbetering van de kwaliteit van het landschap, hangt af van de mate waarin de overheden er gezamenlijk en in samenhang in slagen hun instrumenten in te zetten. Er is gerichte ambitie nodig om de beschikbare instrumenten zo in te zetten dat ze aan kwaliteit bijdragen en niet alleen voor bewaking of toetsing worden ingezet.

INFORMATIE EN KENNIS

Om te kunnen sturen op landschapskwaliteit is het noodzakelijk dat er voldoende informatie en kennis over de kwaliteit van het landschap beschikbaar is. In Overijssel is in verschillende vormen en bij verschillende partijen voldoende kennis over het landschap beschikbaar. De manier waarop deze kennis wordt ingezet is echter niet altijd even effectief en is de kennis niet altijd bekend bij gemeenten. Bij gemeenten ontbreekt bovendien vaak een duidelijke gemeenschappelijk gedragen opinie over wat essentieel is voor de kwaliteit van het landschap.

MINDER REGELS

De Raad voor het Landelijk Gebied heeft in haar advies over het Tweede Structuurschema Groene Ruimte, deel 1, een aantal zaken gezegd die in deze context zeer relevant zijn.

De uitvoering van het beleid moet veel meer gericht worden op zorgen dat er iets goed gaat, en minder op voorkomen dat er iets fout gaat

Bij de uitvoering van beleid wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van de energie en de innovatiekracht die aanwezig zijn bij maatschappelijke organisaties.

	Samenhang en structuur	Bestemming	Inrichting	Beheer
Ruimtelijke Ordening				
Streekplan	+/-	+	-	-
Bestemmingsplan	+/-	+	+/-	-
Bouwen en wonen				
Bouwvergunning	-	-	+	-
Welstandsnota /beeldkwaliteitplan	+/-	-	+	
Privaatrechtelijke overeenkomst	-	-	+	+/-
Monumentenzorg				
Monumentenvergunning			+	+/(historische buitenplaatsen)
Beschermde gezichten	+/-	+	-	-
Subsidies (BRRM /BRHB / BROM)	-	-	+/-	+/-
Milieu				
Milieuvergunning	-	-	+	+/-
Natuur & Landschap				
Landschapsontwikkelingsplan	+	+/-	+/-	+/-
ROLO	-	-	+/-	+
Programma beheer	-	-	+/-	+
Landschap +	-	-	+/-	+
Natuurschoonwet	+/-	+/-	+	-
Beheerplannen	-	-	+/-	+
Water				
WB21	+/-	+	+	-
Waterbeheerplan	+/-	+/-	+	+

In het schema zijn vier niveaus onderscheiden waarop het betreffende plan / instrument zich richt.

Met structuur en samenhang wordt geduid op het landschap als geheel: de landschapsstructuur en de samenhangen tussen de verschillende eenheden binnen het landschap. Met bestemming wordt geduid op de functies die in planologische zin aan het landschap zijn toegekend en het daarbij behorende gebruik, Inrichting staat voor de inrichting en vormgeving van het landschap en de samenstellende landschapsonderdelen. Tot slot wordt het niveau van het beheer van de landschapselementen onderscheiden.

+ het document is sturend voor landschapskwaliteit

+/- het document besteedt aandacht aan landschap (skwaliteit)

het document besteedt geen aandacht aan

De huidige juridificering van de beleidsuitvoering hangt sterk samen met het werken met landelijk opererende organisaties die regelgeving maken die gericht is op een 'gemiddelde' situatie en die uniform uitvoerbaar is. Veel regelgeving is bovendien gericht op voorkomen dat er iets verkeerd gaat in plaats van zorgen dat er iets goed gaat, en veel verschillende sectorale regelingen komen allemaal terecht bij dezelfde burger, bijvoorbeeld de boer. Het resultaat is niet bevredigend: geen grote efficiency en effectiviteit, het levert voor de overheid en burger veel werk op en het doodt maatschappelijke innovatie en initiatieven.

De raad beveelt aan de rijksregels te beperken tot het hoogst noodzakelijke, en meer ruimte te geven aan andere overheden voor regelgeving op maat. Ook daarvoor geldt de noodzaak tot beperking tot wat echt noodzakelijk is.

Het 'ontregelen' vergroot de kansen voor de volgens de raad zeer gewenste extra inzet van maatschappelijke organisaties. In het landelijk gebied is veel energie en innovatiekracht die binnen de huidige regelgeving niet goed benut kan worden. Deze bottom up processen moeten de ruimte krijgen. Daarbij hoort dat maatschappelijke organisaties meer dan nu als partners worden beschouwd die hetzelfde doel nastreven als de overheid. Deze aanpak vereist het geven van vertrouwen en van ruimte voor eigen invulling. Het vereist ook een andere vorm van planning: van blauwdrukplanning naar ontwikkelingsplanning.

Met deze laatste zinsnede zijn we terug bij ons onderwerp van aandacht. In het volgende hoofdstuk wordt op basis van onze bevindingen aanbevelingen gedaan over de manier waarop daar handen en voeten aan gegeven kan worden.

Inleiding 3.1

VIJF CASES

De ervaringen uit de beroepspraktijk van Het Oversticht vormen de basis voor de in dit hoofdstuk verwoorde aanbevelingen. Om onze ervaringen zo concreet mogelijk voor het voetlicht te brengen is gewerkt met een vijftal cases te weten:

- Het vernieuwende plattelandsbedrijf; de boerderij van "neef Jan" (gemeente Dinkelland);
- Landgoed Zuna (gemeente Rijssen-Holten);
- De Emmertochtsloot, een natte natuurontwikkelingszone (gemeente Dalfsen);
- Huisjesterrein Reutumse es (gemeente Tubbergen);
- Cultuurlandschap met kwaliteit: Tilligte (gemeente Dinkelland).

Bij de selectie van deze praktijkvoorbeelden zijn de volgende criteria gehanteerd.

- de veranderingen komen veel voor;
- de veranderingen hebben (cumulatief) veel impact;
- het zijn actuele cases;
- de cases zijn aansprekend / herkenbaar;
- binnen een cases zijn er meerdere soorten veranderingen gestapeld;
- er is sprake van sluipende processen;
- het gaat om veranderingen boven perceelsniveau;
- er zijn procesverschillen;
- er is een balans tussen negatief en positief beoordeelde cases;
- er is genoeg diversiteit (blauw, groen, rood).
- het project is in een vergevorderd stadium, zodat "ons onderzoek" geen directe invloed zal hebben op de resultaten van het project; in de praktijk betekent dit dat er besluitvorming plaats heeft gehad;
- betrokken partijen willen meewerken aan "het onderzoek".

Voor elk van de cases is met behulp van interviews met direct betrokkenen een beeld geschetst van de manier waarop de borging van landschapskwaliteit in het betreffende project een rol heeft gespeeld

---

Het vernieuw(en)de plattelandsbedrijf 3.2 ("Neef Jan")

Probleem / ontwikkeling:

Neef Jan is gestopt met zijn agrarisch bedrijf. Zijn boerderij en grond zet hij nu anders in om zijn inkomen te genereren. Hij heeft onder andere een deel van zijn grond aan Staatsbosbeheer verpacht, heeft poelen aangelegd, maakt gebruik van beheerovereenkomsten, heeft zijn huiskavel onder de Natuurschoonwet (NSW) gebracht en in zijn boerderij worden bruiloften en partijen gehouden etc.

Locatie:

Ekelhofveldweg te Rossum, gemeente Dinkelland

Initiatiefnemer:

Jan Mollink

Betrokken partijen:	Gemeente Dinkelland, Waterschap Regge en Dinkel, Staatsbosbeheer, Ministerie van LNV / Laser, Wildbeheereenheid
Instrumenten:	Bestemmingsplan, programma beheer, rolo, NSW
Informanten:	Dhr. J. Mollink

BEVINDINGEN OP BASIS VAN INTERVIEWS

MOTIEVEN

De boerderij en het landschap rondom bewaren, hierbij aansluiten bij het landschap zoals het zich in de loop der tijd door het voorgeslacht tot stand is gebracht; de (ex-)boer als beheerder van het landschap.

PLANPROCES

Eigenlijk is er hier geen sprake van één duidelijk plan en dito planproces. Het gaat om een groeimodel, op basis van een destijds bewuste keus om te stoppen met boeren. Deze keus is hoofdzakelijk ingegeven door het ontbreken van een opvolger, de (economische) mogelijkheden op de agrarische markt (verpacht van rechten en grond) in combinatie met de leeftijd van de (ex)boer.

Mettertijd reageert initiatiefnemer op mogelijkheden die vanuit de omgeving zich aandienen (eisen vanuit regelingen zoals bijvoorbeeld NSW en programma beheer, de hoogte van geboden vergoedingen, vragen en wensen van staatsbosbeheer). De gemeente / het gemeentelijk (landschaps)beleid heeft hierbij geen expliciete doorslaggevende rol gespeeld.

In het kader van verschillende regelingen vindt een (kwaliteits)toets plaats. Deze toetsing is veelal sectoraal en gericht op de ingreep die de betreffende regeling voorstaat. Een toets op de integrale kwaliteitsverbetering van het landschap heeft niet plaatsgehad.

EFFECT OP LANDSCHAP

Overwegend positief, maar niet vanuit integrale visie op kwaliteit.

SUCCESEN-ENFAALFACTOREN

De kracht en de zwakheid van deze situatie ligt in de schaal (één voormalig agrarisch bedrijf) en de persoonsgebondenheid.

Aan de keukentafel van neef Jan worden de beslissingen genomen onder invloed van een keur aan adviseurs en belanghebbende passanten. Neef Jan is de enige die het geheel dient te overzien en de afweging maakt, waarbij de kwaliteit van het landschap een van zijn overwegingen is.

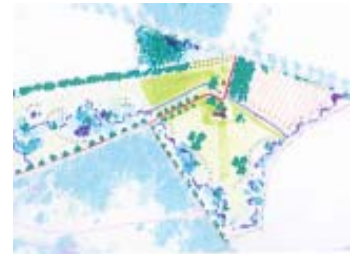
De kwetsbaarheid ligt in het feit dat er uiteindelijk een “subsidiereregelingen landschap” ontstaat, waarbij met het veranderen van een regeling de verschijningsvorm en kwaliteit van het landschap mee verandert. Het meest sprekende voorbeeld hiervan is de aanleg van een bomenrij tussen twee houtwallen, die er louter en alleen is aangeplant om aan de criteria van de NSW te kunnen voldoen.

Landgoed Zuna 3.3

Probleem /ontwikkeling:	Nieuwbouw van villa na sloop huidige boerderij in combinatie met landschapsbouw; er wordt gebruik gemaakt van een specifieke regeling in het streekplan die nieuwbouw van een grote villa toestaat onder stringente voorwaarden (onder andere sloop 800 m ² agrarische bedrijfsgebouwen, landschapsbouw etc.); het toepassen van deze regeling op deze locatie heeft veel discussie tussen gemeente en provincie opgeleverd
Locatie:	Zuna, gemeente Rijssen-Holten
Initiatiefnemer:	Familie Baan te Rijssen
Betrokken partijen:	gemeente Rijssen-Holten, provincie, DLG
Planopsteller:	Bügel-Hajema (landschapsplan) / G. Morsink (architect)
Instrumenten:	Bestemmingsplan en bouwplan; specifieke regeling streekplan Overijssel; privaatrechtelijke overeenkomst over uitvoering landschapsplan; NSW-regeling
Informanten:	mw. S. Inckel, gemeente Rijssen-Holten, G. Morsink, architect

BEVINDINGEN OP BASIS VAN INTERVIEWS

MOTIEVEN

De initiatiefnemer wil op deze plek een villa realiseren omdat het zijn geboortegrond betreft; vanwege de binding met de plek en het voorgeslacht en -zij het niet expliciet uitgesproken- vanwege de kwaliteit van de plek en het landschap eromheen.

De gemeente wil het landschap ter plekke versterken, dit past in haar beleid voor het buitengebied en in het Landinrichtingsplan.

De provincie wil dat ook, maar hecht ook aan de handhaving van de in het recente streekplan opgenomen beleid ten aanzien van de omvang van te slopen agrarische bedrijfsbebouwing;

PLANPROCES

Aanvankelijk "normaal" bouwplan, waarvoor wijziging van het bestemmingsplan noodzakelijk was. Er is aangehaakt bij mogelijkheden van het nieuwe (toen nog ontwerp) streekplan. Het gaat om de zogenoemde landhuisregeling waarbij een landhuis gebouwd mag worden van maximaal 2000 m³ onder voorwaarde dat minimaal 800 m² voormalige agrarische bedrijfsgebouwen worden gesloopt en er minimaal 1,5 ha wordt ingezet voor versterking van het landschap.

De gemeente opteert voor een nieuw landgoed met een oppervlakte van minimaal 5 ha. Initiatiefnemer heeft plan hiervoor gemaakt en ingediend. Struikelblok vormt de door provincie geëiste omvang van de te slopen opstallen. Op de locatie zelf is niet meer dan 700m² aanwezig. Initiatiefnemer moet nu elders de resterende 100m² opkopen en slopen. Gemeente hecht niet aan dit oppervlakte criterium, maar wil de verbetering van het landschap ter plekke centraal stellen.

De minimale omvang en kwaliteitsverbetering van het nieuwe landgoed is voor de gemeente cruciaal. Er is veel overleg tussen initiatiefnemer, gemeente en provincie geweest, mede door het feit dat het streekplanbeleid nog niet was vastgesteld ten tijde van planontwikkeling. De Dienst Landelijk Gebied heeft (inhoudelijk) geadviseerd over het plan en mede als gevolg daarvan is door een extern bureau (Bügel-Hajema) een landschapsherstelplan voor het toekomstige landgoed opgesteld.

Initiatiefnemer is teleurgesteld, heeft het gevoel dat hij ondanks zijn goede wil (juist ook voor de kwaliteit van het landschap) wordt tegengewerkt. Zijn bijzondere binding met deze plek is doorslaggevend voor het feit dat hij nog niet heeft afgehaakt.

Landschapskwaliteit is op verschillende momenten bij het "toetsten" van de plannen aan de orde geweest. Toetsende partijen waren de gemeente, de provincie, de landinrichtingscommissie en de welstandscommissie. Voor elk van de situaties gold dat er vooraf geen duidelijke richtlijnen zijn opgesteld waaraan de kwaliteit van het landschap getoetst zou moeten worden.

EFFECT OP LANDSCHAP

In potentie positief. Of en wanneer het plan (inclusief het landschapsherstelplan) wordt uitgevoerd hangt af van de bereidheid en mogelijkheid van de initiatiefnemer om te voldoen aan de door de provincie gestelde voorwaarden ten aanzien van de omvang van de te slopen oppervlakte agrarische bedrijfsgebouwen.

Nog wel "zorg" over detaillering, zoals het plaatsen van hekken, verlichting etc., hierover is in de privaatrechtelijke overeenkomst tussen gemeente en initiatiefnemer niets opgenomen, ook in de bouwvergunning kunnen hier geen eisen aan worden gesteld.

SUCCESS-EN FAALFACTOREN

Volgens de gemeente is er te veel vanuit de regeling met te theoretische algemene criteria gewerkt. Veel moest tijdens de rit worden onder(uitge)vonden; van te voren waren spelregels niet voldoende duidelijk.

De gemeente ziet het werken met privaatrechtelijke overeenkomsten als een goed middel om wensen ten aanzien van versterking van het landschap ook daadwerkelijk uitgevoerd te krijgen. Ze vraagt zich wel af hoever je hierin moet gaan; wat leg je wel vast, wat niet en wat is de juridische houdbaarheid van de overeenkomst en kun en wil je als gemeente ook gaan handhaven bij tekortschieten van de andere partij en wat de rechter hier dan van zal vinden.

De Emmertochtsloot een natte natuurontwikkelingszone 3.4

Probleem / ontwikkeling:	Tegengaan van verdroging door middel van waterconservering in combinatie met natuurontwikkeling: restauratie laaglandbeek, ontwikkeling oorspronkelijke hooilanden, herstel van oorspronkelijk landschap met gradiënten; biotoopverbetering voor de ringslang, en het ontwikkelen van mogelijkheden voor recreatief medegebruik (kijkhut, informatie)
Locatie:	Landgoederenzone Den Berg, Mataram en De Horte in de gemeente Dalfsen
Initiatiefnemer:	Landinrichtingscommissie ruilverkaveling Marshoek-Hoonhorst
Betrokken partijen:	DLG, Waterschap Groot Salland, Ministerie van LNV, Landschap Overijssel, provincie, gemeente Dalfsen

Instrumenten:	Landinrichting, aankoop middels natuurontwikkeling
Informanten:	J. ten Hoopen/ M. Knigge, Landschap Overijssel; H. Kars, Waterschap Groot Salland

BEVINDINGEN OP BASIS VAN INTERVIEWS

MOTIEVEN

Versterken van de kwaliteit van natuur en landschap; herstellen van de in potentie aanwezige rijke natuurlijke mogelijkheden van dit gradiëntrijke gebied aan de rand van het Vechtdal.

PLANPROCES

Landinrichting, plannen gemaakt door DLG/Grontmij; betrokkenheid van Landschap Overijssel ((toekomstig)beheerder terreinen).

Bij de planvorming is steeds gewerkt vanuit het uitgangspunt dat de natuur er beter van moet worden maar dat het agrarisch belang niet onevenredig schade mag lijden. Het project is nu in de beheersfase. Er is momenteel een probleem met de waterhuishouding van een agrarische enclave op het Landgoed Mataram. Om de agrarische bedrijfsvoering te kunnen waarborgen vindt onderbemaling plaats (duur+ technisch kwetsbaar); dit heeft ook effect op het omringende (natuur)terrein.

Landschap Overijssel vindt deze situatie niet aanvaardbaar. Het Waterschap deelt de mening dat er nadelige gevolgen optreden en is van mening dat hiervoor een betere oplossing gevonden zou moeten worden, dat de agrariër er geen onevenredige hinder van mag ondervinden maar dat de kosten niet eenzijdig door het Waterschap opgebracht zouden moeten worden.

EFFECT OP LANDSCHAP

Overwegend positief; hoewel Landschap Overijssel de verwachte positieve effecten op de verdroging van de landgoederenzone wat vindt tegenvallen. Dit kan onder andere een bedreiging vormen voor de aanwezige zaadbank, waardoor de gunstige uitgangssituatie (definitief) verloren dreigt te gaan.

SUCCESENFAALFACTOREN

Onderdeel groter integraal landinrichtingsproject, waardoor realisering gewaarborgd is en ook bij uitvoering en beheer (zolang project in uitvoering is) teruggevallen kan worden op de landinrichtingscommissie + ondersteuning

Het is noodzakelijk dat de mensen met specifieke terreinkennis (beheerders) ook bij het opstellen en uitvoeren van de plannen worden betrokken.

Huisjesterrein Reutumse Es (gemeente Tubbergen) 3.5

Probleem / ontwikkeling:	Kwaliteitsverbetering van het verblijfsrecreatieve product (de camping het huisjesterrein) versus ruimtelijke kwaliteit / landschappelijke inpassing. In dit geval is de vraag of de hoeveelheid huisjes op het terrein en de inpassing daarvan in het landschap zich verhoudt tot de kwaliteit van de omgeving. Omwonenden, en ook Landschap Overijssel, hebben in het kader van een bestemmingsplanprocedure bezwaar aangetekend; de Raad van State heeft het nieuwe plan nietig verklaart; de vraag is nu hoe de huidige eigenaar (en ook de gemeente) om zal gaan met deze nieuwe situatie.
Locatie:	Reutumse es, Middenmaatsweg Reutum, gemeente Tubbergen
Initiatiefnemer:	Ontwikkelaar Huiskes
Betrokken partijen:	Gemeente, provincie, Landschap Overijssel
Plan:	Eelerwoude
Instrumenten:	Bestemmingsplan, privaatrechtelijke overeenkomst (archeologie en beplantingen); Past binnen toeristisch recreatief beleid van de gemeente
Informanten:	T. Leferink op Reinik gemeente Tubbergen / M. Knigge Landschap Overijssel

BEVINDINGEN OP BASIS VAN INTERVIEWS

MOTIEVEN

Economische motieven, waarbij een voormalige kampeer terrein omgezet zou worden in een kleinschalig huisjesterrein voor verkoop en verhuur (exploitatie via andere recreatieondernemer)

PLANPROCES

Bestemmingsplan procedure, waarbij in de inspraakprocedure door onder andere Landschap Overijssel bezwaar is gemaakt tegen de landschappelijke inpassing van het huisjes terrein. Mede op basis van dit bezwaar heeft de gemeente een plan voor landschappelijke inpassing laten opstellen door een extern bureau. Aanvankelijk golden er geen expliciete eisen voor inpassing in het landschap. Mede op basis van het plan van Eelerwoude zijn er voorschriften in het plan opgenomen voor de te realiseren beplanting en is een privaatrechtelijke overeenkomst opgesteld, waarin onder andere de aanleg van beplantingsstroken met inheems beplanting werd voorgeschreven. In de opdracht aan dit bureau was het programma als hard vertrekpunt meegegeven.

Provincie heeft plan destijds goedgekeurd (positieve ontwikkeling vanuit toeristisch-recreatief oogpunt). Naast de bezwaren van het Landschap hebben ook omwonenden bezwaar gemaakt; naast NIMBY-achtige motieven speelden daarbij ook de toekomstmogelijkheden van een nabijgelegen agrarisch bedrijf (milieuwetgeving) een belangrijke rol.

EFFECT OP LANDSCHAP

Gezien de uitspraak van de Raad van State, waarin het nieuwe bestemmingsplan nietig is verklaard, is het effect op de kwaliteit van het landschap ongewis. Het effect hangt af van wat de initiatiefnemer met de plek zal gaan doen. De gemeente heeft weinig grip op de kwaliteit van het landschap ter plekke omdat teruggevallen wordt op het oude bestemmingsplan, waarin ten aanzien van landschappelijke kwaliteit nauwelijks iets is vastgelegd. Landschap Overijssel duidt het als positief voor de kwaliteit van het landschap dat de ontwikkeling van een huisjesterrein in deze dichtheid niet door gaat.

SUCCESEN FAALFACTOREN

Zowel gemeente als Landschap Overijssel geven aan dat deze casus laat zien dat het erg belangrijk is dat er zo snel mogelijk na het indienen van een idee / bouwaanvraag zicht is op de manier waarop met het landschap moet worden omgegaan. Opvallend is dat beide partijen over de aard en invulling hiervan verschillende verwachtingen hebben. Voor de gemeente waren en zijn in een dergelijke situatie de eisen ten aanzien van de beplanting voldoende; voor Landschap Overijssel zou daarbij de principiële vraag aan de orde moeten komen of een dergelijke ontwikkeling op deze plek vanuit het landschap gezien een geschikte is en wat vanuit de kwaliteit van het landschap geredeneerd de maximale bebouwingscapaciteit van de plek is.

Cultuurlandschap met kwaliteit: Tilligte 3.6

Probleem / ontwikkeling:	Het samen met een lokale werkgroep van bewoners opstellen van een werkboek met verbetervoorstellen / projecten voor de directe leefomgeving en het vervolgens uitwerken en uitvoeren van een aantal van deze voorstellen
Locatie:	Tilligte, dorp en omgeving
Initiatiefnemer:	Dorpsbelangen Tilligte
Betrokken partijen:	Dorpsbelangen Tilligte, gemeente Dinkelland (voorheen Denekamp), OVVK, Landschap Overijssel, Stimuland en Het Oversticht
Plan:	Locale werkgroep in samenwerking met Landschap Overijssel en Het Oversticht
Instrumenten:	Subsidieverstrekking via gebieden beleid noordoost Twente
Informanten:	R. Hesselink, voorzitter dorpsbelangen Tilligte L. Coenen, Landschap Overijssel / I. van Herel, Het Oversticht

BEVINDINGEN OP BASIS VAN INTERVIEWS

MOTIEVEN

Herstel van het Twentse rustieke landschap; bij bewoners van landelijk Twente dringt het besef van de kwaliteit van de eigen leefomgeving steeds meer door, mede onder invloed van veranderingen in de landbouw (niet elk stukje grond is meer nodig voor productie) en verandering in leefstijlen en beschikbare hoeveelheid vrije tijd. Behoud, herstel en ontwikkeling van de kenmerken van een agrarisch dorp vormden de gezamenlijk gedragen doelstelling voor dit project.

PLANPROCES

Onderdeel van project cultuurlandschap met kwaliteit; in de initiatieffase was het voor het dorp belangrijk dat ze concrete voorbeelden van een dergelijk planproces in de nabije omgeving kenden (Rossum en Agelo). Men had hier zeer positieve berichten van gehoord en dit werkte stimulerend. Het feit dat bijna het gehele dorp mee heeft gedaan, wordt als zeer positief geïdentificeerd. Verder is het feit dat het om een relatief laagdrempelig project gaat, waarbij mensen het gevoel hebben dat ze zelf de plannen bepalen. De betrokkenheid van de gemeente is als plezierig ervaren.

EFFECT OP LANDSCHAP

Positief, bewustwording van kwaliteiten eigen woonomgeving, kleinschalige verbeteringen en concrete uitvoering door middel van onder andere het project Dorp in het Groen; opruimactie voor afval in het landschap; verbetering van landschappelijke inpassing van dorpsranden en plaatsen landhekken. Het herstel van oude en de aanleg van nieuwe paden is nog in voorbereiding.

SUCCESEN EN FAALFACTOREN

Grote betrokkenheid van het dorp en deskundige begeleiding van het proces door Landschap Overijssel en Het Oversticht worden genoemd als belangrijkste succesfactoren.

Van belang daarbij waren de overzichtelijkheid van het project, met een duidelijk stappenplan; vooraf was duidelijk wat elk van de stappen aan resultaat op moest leveren. Een ander aspect was de herkenbaarheid van de gekozen onderwerpen voor de deelnemende dorpsbewoners; het werd hierdoor hun eigen dorpsproject.

Inleiding 4.1

Mede op basis van de resultaten van de vijf cases onderscheiden we drie thema's die belangrijk zijn voor een goede borging van landschapskwaliteit.

INFORMATIE EN KENNIS

Er is in verschillende vormen wel kennis over het landschap beschikbaar, maar bij initiatiefnemer en (gemeente)ambtenaar niet altijd bekend. Ook is deze kennis niet direct toegesneden op de vraag van de initiatiefnemer en de behoefte van de ambtenaar. Er ontbreekt bovendien een duidelijke gemeenschappelijk gedragen opinie over wat essentieel is voor de kwaliteit van het landschap. Daarbij komt dat degene die bij de gemeenten als eerste aanspreekpunt fungeren voor de burger vaak niet deskundig zijn op het gebied van landschap. Het zou daarom nuttig zijn deze "loketambtenaren" te ondersteunen. Door bijvoorbeeld een hanteerbare checklist voor landschapskwaliteit op te stellen, kan in een zo vroeg mogelijk stadium "Landschapskwaliteit" onderwerp van bespreking en planvoorbereiding worden. Het is daarvoor nodig om landschapskwaliteit op het schaalniveau van de gemeenten te vatten in duidelijke definities en aansprekende concrete en behapbare doelen. Het landschapsontwikkelingsplan is daar een geschikt instrument voor. Gemeenten die niet op korte termijn een dergelijk plan ontwikkelen zouden baat kunnen hebben aan een praktische en concrete checklist voor (loket) ambtenaren.

INSTRUMENTEN EN PROCEDURES

Het resultaat telt, maar de weg ernaartoe is vaak maatgevend voor de kwaliteit. Er zijn allerlei instrumenten die ingezet (zouden) kunnen worden voor kwaliteitsverbetering van het landschap. Het gaat echter vaak om instrumenten waarvoor landschapskwaliteit een afgeleide is van een ander doel waarvoor zij worden ingezet. Bovendien is er -behalve het nieuwe landschapsontwikkelingsplan- geen enkel instrument dat zich richt op de totale breedte van landschapskwaliteit. Voor de burger is dit dus een behoorlijk complex geheel: landschapskwaliteit als meervoudig begrip en een veelheid van slechts ten dele op elkaar afgestemde procedures en instrumenten. Het is daarom heel erg belangrijk om de initiatiefnemer in een zo vroeg mogelijk stadium te helpen om aan de hand van zijn vragen en wensen de oplossingsrichtingen te verkennen. Op die manier kunnen de beschikbare kennis en middelen zo effectief mogelijk worden ingezet. (Instrumenten volgen uit het doel in plaats van het doel uit de instrumenten.)

AMBITIEENDRAAGVLAK

Hart voor de zaak is één van de allerbelangrijkste succesfactoren. Uit de cases blijkt dat het heel erg belangrijk is dat betrokkenen "gaan" voor de kwaliteit van het landschap. Soms ligt de kiem voor succes bij een enthousiaste ambtenaar of bestuurder, soms bij een vasthoudende initiatiefnemer en zijn adviseurs. Wanneer mensen gefascineerd zijn door het landschap, ervan houden en gevoel hebben voor de waarde en ontwikkelingsmogelijkheden van de plek, dan is het veel gemakkelijker om tot een goed resultaat te komen.

Uiteindelijk is dit één van de belangrijkste voorwaarden. Het gaat daarbij niet in eerste instantie om kennis, maar om betrokkenheid en verantwoordelijkheid(sgevoel), om enthousiasme en uitstraling maar ook om daadkracht. Vaak is dit nog belangrijker dan alleen de portemonnee.

Voor elk van deze drie thema's geven we in dit hoofdstuk een korte analyse van de huidige praktijk, we geven aan op welke onderdelen verbeteringen aangebracht kunnen worden en doen vervolgens een aantal suggesties over de manier waarop deze verbeteringen concreet vormgegeven zouden kunnen worden. Tot slot doen we een voorstel om op korte termijn samen met gemeenten een drietal pilotprojecten te starten.

Informatie en Kennis 4.2

HOEHETNUVAAKGAAT

Wat is kwaliteit?

Een eenduidige en operationele definitie van landschapskwaliteit ontbreekt of wordt niet gehanteerd. Net als bij het omvattende begrip ruimtelijke kwaliteit wordt er wel veel waarde gehecht aan kwaliteit, maar een ieder geeft er zijn eigen persoonlijke, meestal tamelijk abstracte, soms vrijblijvende of eenzijdige uitleg aan.

Noties die worden genoemd zijn: natuur; cultuurhistorie; beplanting(ssstructuur); het (streek)eigene; mooie beelden versus storende elementen, herkenbaarheid van verschillende landschappen / landschapstypen, ontwikkelingen niet uitsluiten, harmonie, identiteit, geen gefixeerd eindbeeld, niet één historisch referentiebeeld, maar ruimte laten voor (geleidelijke) ontwikkeling, landschappelijke inpassing van storende elementen, beeld en beleving, ecologische kwaliteit, aandacht voor inheemse beplantingssortiment.

Duidelijke landschapsanalyse en meetbare doelen ontbreken

Meestal ontbreekt een duidelijke analyse van het landschap, de uitgangssituatie en de gewenste situatie zijn niet expliciet vastgelegd. Voorbeeld: Reutumse es, Neef Jan. Doelen voor de kwaliteit van het landschap zijn summier in abstracte niet te meten termen uitgedrukt; niet duidelijk is dan wat er moet gebeuren om de gestelde doelen te kunnen bereiken. Tussen landschapsdoelen onderling zijn geen prioriteiten gesteld. Voorbeeld Landgoed Zuna en Reutumse es.

Doelen / eisen zijn beperkt of soms zelfs beperkend

Er zijn daarentegen ook plannen / regelingen die heel erg concreet zijn wat betreft inrichtingseisen; vaak gaat het dan om afmetingen en samenstelling van beplantingselementen. In dergelijke plannen is er vaak sprake van een beperkte opvatting over landschappelijke inpassing en landschapsontwikkeling; er wordt volstaan met de aanleg van een groenstrook rond een ontwikkeling (camouflage). Voorbeeld Reutumse es.

Soms kan een dergelijke stringente regeling zelfs ten koste gaan van de kwaliteit van de specifieke plek (bijvoorbeeld de plicht tot het hebben van aansluitende beplantingen op een NSW landgoed). Voorbeeld Neef Jan.

HOE HET BETER ZOU KUNNEN

Schep een duidelijk beeld van de kwaliteit van het huidige landschap en de ontwikkelingsmogelijkheden ervan; leg deze vooraf vast zodat de plannen van de initiatiefnemer hieraan getoetst kunnen worden. Benoem duidelijk de verschillende aspecten die bijdragen aan de specifieke kwaliteit van het betreffende gebied / de betreffende locatie. Maak het niet te theoretisch, maar vul het praktisch in.

Maak de kennis over het landschap beter toegankelijk, voor zowel burger (initiatiefnemer), ambtenaar, bestuurder als plannenmaker en plantoetsers. Het kunnen beschikken over de juiste informatie op het juiste moment is erg belangrijk. Net zo belangrijk is het kunnen toepassen van deze informatie, het beschikken over voldoende kennis van het landschap

SUGGESTIES VOOR UITVOERING EN VORMGEVING HIERVAN

Opstellen landschapsontwikkelingsplannen (initiatief gemeenten)

Er is bij gemeenten behoefte aan een duidelijk beleidskader voor het landschap dat als onderlegger voor het ruimtelijk beleid gebruikt kan worden. Anderzijds is er bij gemeenten behoefte aan heel praktische handreikingen over het landschap en de manier er met allerlei initiatieven omgegaan kan worden. Door het opstellen van gemeentelijke landschapsontwikkelingsplannen zou in beide behoeften voorzien kunnen worden. Van belang daarbij is dat op basis van een kaderscheppende visie er concrete aanbevelingen worden gedaan die bruikbaar zijn in de praktijk van alle dag.

Opstellen duidelijk (digitaal) intake-formulier over het landschap voor ambtenaren bouw en woningtoezicht / ruimtelijke ordening; maken gemeentelijke publieksbrochures (initiatief gemeenten)

Om de effectiviteit van het landschapsontwikkelingsplan te vergroten is het gewenst dat met name energie wordt gestoken in "deskundigheidsbevordering". Ambtenaren die "landschap" niet in hun pakket hebben, maar er wel veel mee te maken hebben, moeten over de kwaliteit van het landschap worden bijgeschoold.

Maak daarom bijvoorbeeld als vervolg op / onderdeel van het LOP voor de loketambtenaren duidelijke handreikingen, zodat zij weten waar zij op moeten letten bij de inname van bouwplannen en bij een eerste gesprek met een initiatiefnemer. Er kan bijvoorbeeld per landschapstype een beknopte beschrijving van kenmerken worden gemaakt, aangevuld met aandachtspunten waarop in het betreffende gebied extra gelet moet worden.

- Maak een beknopte beschrijving van het beleid (bijvoorbeeld per landschapstype) zodat burgers / plannenmakers weten wat wel en wat niet kan en wat van hen wordt verwacht. Ga hierbij zowel in op de achterliggende doelen en wensen, als op de regels die er gelden.
- Omdat elke situatie anders is, zal er in de praktijk vrijwel altijd maatwerk geleverd moeten worden. Wanneer er teruggevallen kan worden op een standaard checklist met uitgangspunten / randvoorwaarden / aandachtspunten, waarvan aangegeven kan worden of ze wel / niet van toepassing zijn, kan dit op een eenvoudige manier worden bereikt.
- Het is daarbij verstandig om te werken met relatieve criteria, dat wil zeggen dat er vooral aangegeven dient te worden op welke manier de nieuwe ingreep zich kan voegen in het bestaande landschap, of desgewenst juist een vernieuwende betekenis kan krijgen. Op deze manier wordt de initiatiefnemer voldoende ruimte geboden om zelf met goede oplossingen te komen.
- Er zal hierbij in ieder geval aandacht besteed moet worden aan:
  - de bijdrage van de ingreep aan de gewenste landschappelijke situatie;
  - schaal en omvang van de ingreep in relatie tot de schaal van het gebied;
  - open- / beslotenheid van het gebied;
  - inpasbaarheid van de beoogde ingreep in bestaande patronen; wat is de beste plek voor de ingreep, wat kan waar absoluut niet;
  - de verschijningsvorm; de toe te passen materialen en kleuren; (wel of niet aansluiten bij regionale kenmerken, harmonie of contrast etc.)
  - de erfinrichting
- Er zal een duidelijk onderscheid gemaakt moeten worden tussen harde randvoorwaarden (daar moet u zich aan houden) en aanvullende wensen / ideeën (prettig als u daar rekening mee houdt / aandacht aan besteedt).

- Het is belangrijk dat burgers de beschikking kunnen hebben over informatie over (de kwaliteit van) hun woon- en leefomgeving, het landschap waarin ze wonen, werken en recreëren. Zeker op het moment dat ze zelf veranderingen aan hun omgeving willen doorvoeren, is die informatie belangrijk. De informatie zou op een laagdrempelige manier aangeboden moeten worden. Overheden en organisaties kunnen bijvoorbeeld door het digitaal aanbieden van informatie daar aan bijdragen. Daarnaast kan gedacht worden aan het instellen van een helpdesk en / of een spreekuur voor burgers met specifieke vragen / problemen en ideeën (kan ook onderdeel uitmaken van een eventueel steunpunt landschap).

In bijlage 1 is een aantal voorbeelden opgenomen van bruikbare randvoorwaarden / aandachtspunten voor ontwerp.

Opzetten provinciaal / regionaal steunpunt / helpdesk landschap (initiatief rijk + provincie in samenwerking met gemeenten en andere organisaties)

Voor een goede begeleiding van plannen van burgers is het belangrijk dat kennis en advies goed toegankelijk zijn. Het verdient daarom aanbeveling dat de bij verschillende partijen en organisaties aanwezige informatie en kennis wordt samengebracht. Het gaat daarbij om het versterken van samenwerking tussen partijen en het bevorderen van kennisuitwisseling gericht op burger, lokale / regionale overheden en plannenmakers / uitvoerders. De deelnemende partijen zouden een gezamenlijk steunpunt / helpdesk kunnen opzetten dat /die gericht is op het uitdragen van de gezamenlijke kennis, individueel op afroep (spreekuur, website, planoverleg en planbegeleiding etc.) en thema- / groepsgewijs (uitvoeren onderzoek, opstellen brochures / handleidingen, geven van cursussen / trainingen etc.) het enthousiasmeren, aanspreken en aanmoedigen van partners (bestuurders en plannenmakers) om op vernieuwende manieren de kwaliteit van het landschap te verbeteren (bijvoorbeeld visitatie (gemeente)besturen, expertmeetings, excursies etc.)

De organisatievorm is iets voor nadere uitwerking. In ieder geval zou gekeken moeten worden naar het functioneren van het steunpunt voor cultureel erfgoed / monumentenzorg en naar het groenloket die beiden op provinciaal operationeel zijn. Het is vooral de bedoeling bestaande, (vaak persoons- / organisatiegebonden) netwerken te versterken en te koppelen / uit te breiden en voor anderen toegankelijk te maken. Daarnaast kunnen er nieuwe impulsen uitgaan van zo'n steunpunt / helpdesk en kan het een aanjaagfunctie krijgen. Het is wel belangrijk dat zo'n steunpunt een duidelijk herkenbaar gezicht/profiel heeft en over voldoende gezag beschikt. Eigenlijk komt het erop neer dat heel veel goede dingen, die nu al gebeuren, beter op elkaar worden afgestemd en gericht worden ingezet, waardoor er meer gebruik gemaakt kan worden van elkaars ervaringen en er beter ingespeeld kan worden op de vragen en behoeften van de klanten.

Stimuleren voorbeeldprojecten

Concrete praktijkvoorbeelden vertellen vaak meer dan in een beleidsdocument kan worden vastgelegd. Het is daarom belangrijk om met behulp van voorbeelden te laten zien hoe in verschillende situaties inhoud gegeven kan worden aan landschapskwaliteit. Dit betekent dat overheden middelen beschikbaar moeten stellen om voorbeeldprojecten te genereren. Daarnaast is het erg belangrijk dat bijvoorbeeld de gemeenten kunnen beschikken over goed gedocumenteerde geslaagde voorbeelden van elders. Het verdient aanbeveling om bijvoorbeeld thema-gewijs een (digitaal) voorbeeldenbestand samen te stellen.

HOEHETNUVAAKGAAT

Landschap niet in de hoofdrol

Het behouden, versterken of ontwikkelen van de kwaliteiten van het landschap zijn (aanvankelijk) vaak een afgeleide van de eigenlijke doelen en drijfveren van een initiatief of project.

Voorbeeld: Landgoed Zuna

Afstemming tussen overheden en beleidssectoren niet optimaal

Er zijn (te) veel verschillende planvormen, vergunningen en bijbehorende regels en procedures; soms is er een tegenstrijdigheid in inhoudelijke eisen /wensen, zelfs binnen één discipline of overheidslaag.

Voorbeeld: Neef Jan

Wat vooral opvalt is dat de status van sectoraal (landschaps)beleid ten opzicht van het bestemmingsplan niet altijd duidelijk is, of niet eenduidig wordt gehanteerd.

Voorbeeld: Reutumse es.

Daarbij komt dat de verschillende overheden na en naast elkaar werken zonder altijd van elkaars werkwijze op de hoogte te zijn. Vroegtijdige afstemming van visie, doelen en eisen ontbreekt daardoor vaak. Mede hierdoor komen pas tijdens het spel alle spelregels op tafel of veranderen de spelregels zelfs.

Voorbeeld: Landgoed Zuna

Integrale kwaliteitstoetsing ontbreekt

Bij welstandstoetsing speelt landschappelijke inpassing / kwaliteit soms wel maar soms ook geen rol. Formeel kunnen (op basis van de woningwet) in het kader van welstandstoetsing geen eisen aan inpassing in het landschap worden gesteld.

Uitvoering niet altijd afdwingbaar

Het bestemmingsplan kent geen uitvoeringsplicht. Bovendien is de handhaving van bijvoorbeeld het aanlegvergunningstelsel een probleem.

Sommige gemeenten leggen gemaakte afspraken met derden over het landschap privaatrechtelijk vast; jurisprudentie over handhaving ontbreekt nog.

Voorbeeld: Landgoed Zuna en Reutumse Es.

In de beheerfase blijken belangentegenstellingen opnieuw de kop op te steken. Gemaakte afspraken blijken niet helder of voor tweeërlei uitleg vatbaar; wie draait voor de (extra) kosten op.

Voorbeeld: waterpeil agrarische enclave Emmertochtsloot.

Individuele burgers hebben behoefte aan advies

Mensen zoeken via de verschillende organisaties op het gebied van landschap hun weg om advies in te winnen over hun concrete vragen. Voor verschillende aspecten zijn verschillende deskundigen nodig die bij verschillende organisaties zijn ondergebracht.

Voorbeeld: Landgoed Zuna.

HOE HET BETER ZOU KUNNEN

Stel de initiatiefnemer(s), zijn toekomstplannen en drijfveren centraal en bepaal zo snel mogelijk of het initiatief kansen biedt voor het realiseren van de gewenste ontwikkeling van het landschap.

Stem de doelen voor het landschap vooraf op de doelen van andere disciplines en overheden / partijen af, zodat vooraf duidelijk is wat de gezamenlijke overheden willen bereiken.

Verschaf de initiatiefnemer de helderheid over het planproces / de procedure en over de inhoudelijke criteria waaraan het plan / de vergunningaanvraag / het subsidieverzoek moet voldoen en welke consequenties dat kan hebben. Daarbij is het essentieel dat dit op tijd, dus aan het begin van het proces gebeurt.

Zorg voor een onafhankelijke en integrale kwaliteitstoets. Door bij vergunningverlening / planbeoordeling een duidelijk toetsingsmoment voor landschapskwaliteit in te bouwen, kan meer grip worden gekregen op de ontwikkeling van de kwaliteit van het landschap als geheel (vergelijk met de welstandstoets voor bouwplannen).

Maak duidelijke afspraken over de uitvoering en leg deze vast door middel van een contract (privaatrechtelijke overeenkomst tussen gemeente en particulier).

SUGGESTIES VOOR UITVOERING EN VORMGEVING HIERVAN

Intensiveren planbegeleiding met name in de initiatieffase

Voor een beter resultaat op het gebied van landschapskwaliteit is investeren in een goed plan / project een goede remedie. Wanneer mensen de juiste informatie op het juiste moment krijgen (daarom is de initiatieffase erg belangrijk) zijn ze vaak bereid daar ook iets mee te doen.

- Ga daarbij uit van wat een positieve bijdrage kan leveren aan de ontwikkeling van het landschap ter plaatse in plaats van het proberen te voorkomen van fouten.
- Dit vraagt van de betreffende overheid (overheden) (in eerste instantie vaak de gemeente) hun plannen op orde hebben; dus beschikken over een adequaat bestemmingsplan, landschaps(ontwikkelings)plan, welstandsnota, beeldkwaliteitplan etc. In de betreffende plannen dient de huidige kwaliteit en gewenste kwaliteit vastgelegd te zijn.
De initiatiefnemer moet duidelijk inzicht verschaffen in de aard en omvang van de gewenste ingreep (het programma moet duidelijk zijn).
- Wanneer het initiatief niet bijdraagt aan de gewenste ontwikkeling van het landschap, moet worden nagegaan of er voor dit initiatief andere mogelijkheden zijn. Door aanpassing van de plannen of door het zoeken naar een plek kan een dergelijk initiatief bijdragen aan de ontwikkeling van de kwaliteit van het landschap. Geef hierbij expliciet aan wat de kwaliteitseisen zijn, die er vanuit het landschap aan het initiatief worden gesteld. Wees ook duidelijk over wat zeker niet de bedoeling is, dit voorkomt teleurstelling achteraf.
- Stel de initiatiefnemer in staat de kennis van het landschap te benutten bij zijn ideeontwikkeling, planvorming, uitvoering en beheer. Het inzetten van de juiste vakdeskundige, bijvoorbeeld het inschakelen van een landschapsarchitect met kennis van het landschap in de betreffende regio, kan bijdragen aan een beter resultaat. Ook het wijzen op vergelijkbare initiatieven met een positief resultaat kan heel erg effectief zijn.
- Een duidelijk "startgesprek" kan vaak veel teleurstelling (voor beide partijen) voorkomen. In zo'n gesprek wordt uitleg gegeven over de procesvereisten (met welke plannen heeft de burger te maken, welke vergunning(en) moet hij aanvragen, welke termijnen gelden en op welke wijze wordt getoetst etc.). Tijdens dit gesprek wordt een eerste check gedaan naar de kansrijkheid van het voorstel. Bovendien wordt duidelijk gemaakt welke deskundigheid nodig is voor een goed plan en kan de initiatiefnemer worden verwezen naar instanties die deze deskundigheid kunnen leveren (bijvoorbeeld Landschap Overijssel, Het Oversticht, ontwerp bureaus).

Instellen onafhankelijke plantoets landschapskwaliteit bij gemeenten en provincie
Planbegeleiding kan veel opleveren, vooral als er ook een duidelijk moment van toetsing is en

-nog belangrijker- als er duidelijke toetsingscriteria zijn vastgelegd. Het is de moeite waard om te experimenteren met een gemeentelijke landschapstoets bij (bouw)plannen in het buitengebied.

Deze toets zou uitgevoerd kunnen worden door de gemeentelijke welstands- / monumentencommissie. Wij stellen voor om samen met een of meer gemeenten (bijvoorbeeld de gemeenten die nu een LOP gaan opstellen: Hof van Twente / Haaksbergen of Steenwijkerland) een dergelijk experiment op te zetten.

Werken met privaatrechtelijke overeenkomsten

Om plannen en ideeën ook daadwerkelijk uitgevoerd te krijgen zullen er (juridisch vastgelegde) afspraken tussen Overheid (de gemeente) en de initiatiefnemer gemaakt moeten worden. Omdat het bestemmingsplan geen uitvoeringsplicht kent kan het in een aantal gevallen raadzaam zijn om via een privaatrechtelijke overeenkomst "af te dwingen" dat er bijvoorbeeld erfbeplanting wordt aangelegd. Het opstellen van zo'n overeenkomst houdt wel weer in dat er ook moet worden nagegaan of een en ander conform afspraak is uitgevoerd. Hoever hierin gegaan moet worden, hangt enerzijds sterk af van het belang van de ingreep voor de kwaliteit van het landschap en anderzijds van het wederzijds vertrouwen tussen overheid (gemeente) en initiatiefnemer.

Ambitie en draagvlak 4.4

HOEHETNUVAAKGAAT

Overheidsbeleid staat centraal

De rijksoverheid en ook de andere overheden hebben gedurende lange tijd vooral ingezet op wet- en regelgeving en op beleidsontwikkeling en -uitvoering. Daarnaast hebben ze gewerkt aan verbreding van het draagvlak. Er is daarbij veelal top-down gewerkt, aanbodgericht in plaats van vraaggericht. Voorbeeld Landgoed Zuna en Neef Jan

Abstract draagvlak

Veel mensen zijn lid van een natuur- of cultuurbeschermingsorganisatie, maar vaak blijft dit een abstract draagvlak. De betrokkenheid bij en de verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van het landschap in de eigen directe woonomgeving is vaak een zaak van enkelingen. Er zijn echter ook projecten die er in slagen de burger aan te spreken op de verantwoordelijkheid voor de eigen omgeving en mensen actief deel te laten nemen aan de verbetering van de kwaliteit van het landschap. Voorbeeld: Cultuurlandschap met kwaliteit Tilligte.

HOE HET BETER ZOU KUNNEN

Om kwaliteit te kunnen borgen is het vooral nodig dat burgers zich verantwoordelijk weten voor de kwaliteit van het landschap. Alleen wanneer de burger van uit deze verantwoordelijkheid wil werken aan de kwaliteit van het landschap, ontstaat er concreet draagvlak. Het is daarom nuttig om in voor burgers herkenbare eenheden te werken aan de versterking van deze "commen sence" voor het landschap. Betrokkenheid moet van onderaf en van binnenuit komen. Dit kan gevoed en aangewakkerd worden door een actieve overheid die de vragen en behoeften van de burger als uitgangspunt voor beleid neemt en de burger stimuleert en faciliteert om tot goede oplossingen voor (gemeenschappelijke) problemen te komen.

Maak mensen daarom ook daadwerkelijk verantwoordelijk voor de kwaliteit van het landschap door ze aan te spreken op eigen verantwoordelijkheid en ideeën

Genereren, stimuleren en ondersteunen initiatieven uit de eigen bevolking (van onderop)

Landschapsbeleid is stimuleringsbeleid; het aanmoedigen van mensen om bij te dragen aan de kwaliteit van de eigen leefomgeving.

- Locale successen maken een abstract begrip als kwaliteit van het landschap zichtbaar en tastbaar. Projecten waaraan door burgers enthousiast is meegewerkt vormen een goede vertrekbasis voor nieuwe initiatieven en bevorderen bovendien de aandacht voor de kwaliteit van het landschap en de omgeving in algemene zin. Goede voorbeelden van dergelijke projecten zijn Cultuurlandschap met kwaliteit, kernen met karakter en dorpen in het groen, Historische elementen Twente en het landschapszorgsysteem / landschap +.
- Projecten die zich richten op lokale problemen en wensen met behapbare acties met concreet resultaat vormen de beste reclame. Vooral projecten waarbij mensen zich kunnen inzetten voor concrete kortdurende acties werken goed. Mensen binden zich sneller aan projecten die in een relatief korte periode resultaat laten zien. Projecten waar een overzienbare hoeveelheid tijd en energie in moet worden gestoken en met een concreet en tastbaar resultaat, spreken aan.
- Besteed aandacht aan het verhaal achter de plek. Dit maakt kwaliteit voor mensen tastbaar; ze krijgen er een gevoel bij en zijn ook eerder bereid deze kwaliteit te respecteren en om te investeren in het landschap. Een goed voorbeeld is een Belvedere-project in Gelderland, waarbij nieuwe bewoners van oude boerderijen op zoek gaan naar de historie van de nieuw verworven plek. Hierdoor krijgt de plek meer betekenis dan zomaar een fraaie woonplek in het landschap.
- Zorg voor goede follow up van goed lopende projecten; (bijvoorbeeld tweede ronde Dorp in't Groen); leg de goede verbanden, van het één komt zo het ander.
- Overheden dienen (ook in financiële zin) dergelijke projecten en initiatieven actief te ondersteunen en te bevorderen. Het lijkt ons daarom een goed idee om bijvoorbeeld het opstellen en uitvoeren van een erfherstel- / ontwikkelingsplan op te nemen als één van de mogelijke groene diensten.
- Zoek aansluiting bij initiatieven van bestaande organisaties en netwerken, zoals dorpsorganisaties / gebiedsorganisaties (bijvoorbeeld gebieds- / natuurcoöperaties). Biedt op dit lokale niveau ondersteuning aan; hierdoor wordt het ontwikkelen van gezamenlijke nieuwe en innovatieve projecten bevorderd.

Genereren en onder de aandacht brengen van vernieuwende en stimulerende ideeën en projecten

Om de creativiteit en inventiviteit van de burger, overheden en maatschappelijke organisaties te prikkelen verdient het de aanbeveling een aantal activiteiten te ontwikkelen die met name gericht zijn op het genereren van vernieuwende en stimulerende ideeën en projecten. Hierbij kan gedacht worden aan het continueren en wellicht intensiveren van het werk van de Esselinkstichting; hier ligt een duidelijk verband met een eventueel steunpunt / helpdesk landschap. De activiteiten die in dit kader ontplooid kunnen worden zijn:

- het organiseren van een (twee)jaarlijkse prijsvraag / symposium over actuele opgaven in het landelijk gebied;
- het jaarlijks aanbieden van een excursieprogramma voor gemeentebesturen / waterschapsbesturen / provinciebestuur;
- het laten adopteren van landschapsprojecten door bestuurders, waardoor ze verantwoordelijk worden gemaakt voor het succes;
- het organiseren van thematische ontwerp ateliers;
- het aanstellen van een onafhankelijke provinciale supervisor landschapskwaliteit die als inspirator en als drijvende kracht achter de bovenstaande activiteiten kan fungeren.

Voorstellen voor vervolg: drie pilot's 4.5

Op basis van het voorgaande stelt Het Oversticht voor om drie pilots op te pakken waarvoor Het Oversticht (bijvoorbeeld op uitnodiging van Rijk en provincie) het initiatief zou kunnen nemen.

OPZETTEN EN UITVOEREN CURSUS LANDSCHAPPELIJKE INPASSING

VOOR GEMEENTEAMBTENAREN

Bij veel plannen in het buitengebied wordt opgemerkt dat er sprake moet zijn van een goede, zorgvuldige en adequate landschappelijke inpassing. Bij gemeenten is er behoefte hiervoor praktische handvatten aangereikt te krijgen. Wij stellen daarom voor om samen met Landschap Overijssel een meerdaagse cursus landschappelijke inpassing op te zetten en uit te voeren. De cursus richt zich met name op gemeenteambtenaren. Voorwaarde voor deelname is dat gemeenten interdisciplinair deelnemen aan de cursus (dus zowel een ambtenaar van ruimtelijke ordening als van bouwen en wonen, als van de groenafdeling). Het gaat er immers om dat er gemeenschappelijke noties ontstaan over de kwaliteit van het landschap en de praktische betekenis en toepassingsmogelijkheden daarvan bij nieuwe ingrepen in het landschap.

OPSTELLEN / UITWERKEN CHECKLIST LANDSCHAPSKWALITEIT

VOOR (LOKET)AMBTENAREN

Om de effectiviteit van het landschapsonwikkelingsplan te vergroten is het gewenst dat met name energie wordt gestoken in “deskundigheidsbevordering” over de kwaliteit van het landschap bij de ambtenaren die “landschap” niet in hun pakket hebben, maar er wel veel mee te maken hebben. We stellen daarom voor om als vervolg op, c.q. onderdeel van het LOP voor de (loket)ambtenaren een duidelijke handreiking over landschapskwaliteit op te stellen. Samen met gemeenten kan - bijvoorbeeld per landschapstype- een beknopte beschrijving van kenmerken worden gemaakt die de basis vormt voor een praktische checklist met aandachtspunten waarop in het betreffende gebieden (extra) gelet moet worden.

HELPDESK LANDSCHAP

Voor een goede planbegeleiding van burgers is het belangrijk dat kennis en advies goed toegankelijk zijn. Het verdient daarom aanbeveling dat de bij verschillende partijen en organisaties aanwezige informatie en kennis worden samengebracht. Het gaat daarbij om het versterken van samenwerking tussen partijen en het bevorderen van kennisuitwisseling gericht op burger, lokale / regionale overheden en plannenmakers / uitvoerders. De deelnemende partijen zouden een gezamenlijke helpdesk kunnen opzetten die gericht is op

- het uitdragen van de gezamenlijke kennis, individueel op afroep (spreekuur, website, planoverleg en planbegeleiding etc.) en thema- / groepsgewijs (uitvoeren onderzoek, opstellen brochures / handleidingen, geven van cursussen / trainingen etc.)
- het enthousiasmeren, aanspreken en aanmoedigen van partners (bestuurders en plannenmakers) om op vernieuwende manieren de kwaliteit van het landschap te verbeteren (bijvoorbeeld visitatie (gemeente)besturen, expertmeetings, excursies etc.)

In een pilot zou in samenspraak met enkele gemeenten -bijvoorbeeld die gemeenten die momenteel een LOP opstellen (Hof van Twente in samenwerking met Haaksbergen en Steenwijkerland) geëxperimenteerd kunnen worden met het opzetten van zo'n helpdesk. De pilot zou er vooral op gericht moeten zijn om de behoeften vanuit de gemeenten en burger (en hun adviseurs) scherp te krijgen door gewoon met een aantal concrete praktijkgevallen aan het werk te gaan en van daaruit werkende weg een gestandaardiseerde werkwijze te destilleren.

Een eventuele provinciebrede en meer definitieve organisatievorm kan in een later stadium op basis van de ervaringen in deze pilot gestalte krijgen.

Voorbeelden van bruikbare randvoorwaarden/ aandachtspunten voor ontwerp

NIEUWE BEBOUWING

Positioneer en geef nieuwe bebouwing of objecten zodanig vorm in het landschap (van sluisje tot agrarisch bedrijventerrein) dat op eigentijdse wijze invulling wordt gegeven aan het herkenbaar houden / maken van de karakteristieken van de verschillende landschaps- en bebouwingstypen.

Ook nieuwe (kwaliteits)landschappen en gebouwen kunnen ontwikkeld worden. Bebouwing en cultuurlandschap zijn een weerslag van techniek, bodem, heersende stijlopvattingen / modeen functie (zie matrix Hart van Twente; typologie van bedrijven; 'activiteiten van grondeigenaren en grondgebruikers').

Nieuwe ontwikkelingen mogen gezien worden; het is belangrijk dat verschillende ontwikkelingsstadia en stijlperiodes zichtbaar blijven, zodat de wordingsgeschiedenis van een gebied herkenbaar blijft. Iets nieuws maken is iets nieuws vormgeven.

Elke periode heeft zijn kenmerkende toevoegingen; nu bouwen aan monumenten van de toekomst!

Denk hierbij aan:

- Aspecten van belang bij een 'eigentijdse uitstraling' (monumenten van de toekomst); oriëntatie, structuur, hoofdvorm, materialisering, kleurstelling, bouwstijl, erfinrichting, landschappelijke beplanting, overgang openbaar en privé

REGIONALE EN LOCALE IDENTITEIT

Reageer op regionale en locale verschillen om de identiteit van gebouwen en landschappen te versterken.

Denk hierbij aan:

- Kenmerkende bouwstijlen, gebouwtypologie etc.
- Locatie, erfstructuur, kleur- en materiaalgebruik en oriëntatie van de gebouwen
- Gebruik van (streekeigen) beplanting op het erf en in het landschap

- Versterken van de landschapstypen en behoud van kenmerkende open gebieden (ontginningen en escomplexen)
- Zorgvuldig omgaan met overgangen tussen landschapstypen; soms zijn er markante scherpe grenzen met schrille contrasten, soms gaat het om geleidelijke overgangen met subtiele verschillen

BIJZONDERE GEBOUWEN, OBJECTEN EN LANDSCHAPPEN

Heb aandacht voor behoud en herstel van bijzondere gebouwen, objecten, en landschappen; let daarbij zowel op de gebouwde als groene elementen en hun onderlinge samenhang (woonfunctie, agrarische functie, delfstoffenwinning, nijverheid, territoriale en defensiefunctie, politiek-juridische functie, verkeersfunctie, waterstaatsfunctie, recreatiefunctie, religieuze functie.

Denk hierbij aan:

- Behoud van reliëf in de vorm van zandkopjes, stijlranden, holle wegen, etc (aardkundig)
- Herstel van nederzettingspatroon (gehucht, kleine kern en dorp)
- Behoud en herstel van oude routes over water en land
- Herstel van karakteristieke (groene) landschapselementen als erfbepanting, bossen en bosstroken, fruit- en eikengaarden, singels, losse bomen, landweren, poelen etc. (zoals het project Dorpen in het Groen en landschapsherstelprojecten vanuit Landschap Overijssel)
- Herstel van karakteristieke gebouwde elementen als hekken, sluizen, gemalen, aardappelkelders, wegkruisen / kappellen etc. (zoals het HET-project Twente noord - en zuid)
- Behoud en herstel van landgoederen en buitenplaatsen en alle daarvoor kenmerkende elementen en patronen; let vooral op de samenhang tussen bebouwing, de tuin, park en het landschap (zichtlijnen en -assen, lanen, boomgroepen waterpartijen etc.)

WATER

Houd / maak het watersysteem als drager van het landschap zichtbaar.

Denk hierbij aan:

- Het handhaven van de verschillende kenmerken van boven- midden- en benedenloop van beken
- Verschillende manieren waarop in het landschap gebruik gemaakt wordt van water, zowel behoud / herstel van oude vormen (watermolens, havezaten, parken) als de ontwikkeling van nieuwe vormen (waterlandgoed, wonen in / aan het water, recreatieplassen)
- Waterstaatkundige objecten: kanalen (inclusief beplanting); sluisjes, gemalen, bruggen etc.
- Aandacht voor landschappelijke en recreatieve (belevings)waarde en gebruiksmogelijkheden (routing) van het watersysteem, het blauwe netwerk (waterberging, waterretentie, wateraanvoer, waterwinning en waterzuivering)

STADS- EN DORPSRANDEN

Versterk het landschap van stads- en dorpsranden.

Denk hierbij aan:

- Behoud/ herstel en aanleg van randbeplanting in de vorm van singels, kleine bosjes en boomgroepen (afhankelijk van het landschapstype)
- Positionering, hoofdvorm, kleur- en materiaalgebruik, van nieuwe woningen in en aan de randen; zorg voor voldoende versterking van het onderliggende landschap en bouw met 'het gezicht naar het landschap' (geen achterkanten)
- Mogelijkheden voor recreatief gebruik van de dorps- en stadsranden; denk daarbij ook aan educatieve waarde (bijvoorbeeld kinder-/ wijkboerderijen) en de inpassing van volkstuincomplexen, natuurijbanen en ponyweides, lokale ommetjes en openbaar gebied aan de randen
- Specifieke aandacht voor de vormgeving van belangrijke entrees; houd rekening met / reageer op karakteristieke kenmerken van het landschap en de stedenbouwkundige structuur van de kleine kern, het dorp/ de stad
- Zichtbaarheid van oude (kerktorens, molens en fabrieksschoorstenen) en nieuwe (hoogbouw, windmolens en antennes) oriëntatiepunten in het landschap

NATUUR EN CULTUUR

Natuur en cultuur zijn belangrijke bondgenoten. Van belang is na te gaan op welke plekken deze combinatie verder ontwikkeld kan worden.

Denk hierbij aan:

- Zoek naar vormen van natuurontwikkeling / (agrarisch) natuurbeheer die bijdragen aan het versterken van het kenmerkende landschapsbeeld van de verschillende landschapstypen (bijvoorbeeld graan met akkerrandenbeheer op essen; weidevogelbeheer in het flieren- en matenlandschap; behoud en herstel van kleine landschapselementen)
- Dorps- en stadsranden bieden goede mogelijkheden voor het ontwikkelen van natuur voor mensen; denk aan bijvoorbeeld een speelbos, struinpaden, een educatieve "ontdek de natuur" route

RECREATIE EN TOERISME

Bouw aan samenhangende recreatief-toeristische netwerken met aantrekkelijke knooppunten. Neem het blauw-groene netwerk in combinatie met het netwerk van fiets-, wandel-, kano- en ruiterspaden hiervoor als vertrekpunt. Zoek vanuit deze netwerken aanknopingspunten met cultuurhistorisch en landschappelijk waardevolle elementen en gebieden.

Denk hierbij aan:

- In principe heeft elk landschapstype zijn eigen beoorlijkheid; de afwisseling binnen en tussen typen is een aantrekkelijk gegeven voor de recreant / toerist.
- Bepaalde archeologische en historisch-geografische elementen en patronen, maar ook specifieke monumenten of landschappen kunnen een aanknopingspunt vormen voor een (thematisch) onderdeel van het netwerk (bijv. grafheuvels; oude (hessen)wegen, kanalen, weteringen en spoorlijnen; landgoederen).
- Benut informatieve / educatieve waarde van landschapselementen en patronen
- Tegengaan wildgroei aan bewegwijzering en informatieborden (houdt het functioneel en eigentijds, zorg voor een zorgvuldige vormgeving). Afstemming is gewenst.
- Aandacht voor zorgvuldige aanleg van (fiets) paden in combinatie met behoud / herstel / aanleg van voor het landschapstype kenmerkende (landschaps)elementen
- Aandacht voor landschappelijke en recreatieve (belevings)waarde en gebruiksmogelijkheden (routing) van het watersysteem, het blauwe netwerk (waterberging, waterretentie, wateraanvoer, waterwinning en waterzuivering) met de daarbijbehorende karakteristieke gebouwen en bouwwerken